

A NEMZETI MÚZEUM MEGALAPÍTÁSA ÉS A SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁR.

KOLLÁNYI FERENCZTŐL.

(Egy hasonmással a szövegben és két melléklettel.)

Attól a naptól kezdve, a melyen a nádor védőszárnyai alatt felmerült a Magyar Nemzeti Múzeum létesítésének eszméje, Miller nem szünik meg többé e gondolattal foglalkozni, ennek híveket toborzani, a megvalósítás előkészítésén munkálkodni.

Ő világítja meg a kérdés gyakorlati oldalát is, midőn Giovane herczegné gyűjteményének megszerzéséről lévén szó, a múzeumi alap megteremtésére az ország lakosainak önkéntes adományait javasolja igénybe venni.

Sőt, úgy látjuk, az ő lelkében alakulnak ki először a Magyar Nemzeti Múzeum tervezetének körvonalai is akképen, hogy alapul tekintvén a Széchényi-országos-könyvtárt, az ujonnan létesítendő intézetbe, a magyar és magyar vonatkozású irodalmi termékek mellett, a hazai régiségeket, valamint a természet hármas világának összes hazai termékeit is összegyűjteni kívánta.

Erre vonatkozó nézeteit már az 1806. év legelején közli néhány bizalmas emberével. Óvakodik azonban, hogy ez Széchényi grófnak tudomására jusson; attól tartván, hogy Széchényi esetleg nem szívesen lát oly törekvést, mely az általa alapított könyvtár önállóságát veszélyeztetné. Legalább ezt olvassuk ki Grubernek január 23-án hozzá intézett következő soraiból: a Museum Hungaricumot illető terve rémek; kívánom, hogy minél előbb megvalósuljon, ámbár nagyon kételkedem az eredményben. Öfensége, legkegyelmesebb védnökünk, mindenestre mindent el fog követni ezen a maga nemében páratlan intézet érdekében, de sok adakályra fog találni egyrészt a mostani kedvezőtlen viszonyokban, főképen pedig honfitársainak önzésében. S(zéchényi) törekvéseit már

magam is eléggé ismerem, azért nem is mondok az ő jelenlétében olyat, a mi a jövőre, vagy a Múzeumra vonatkozik. Minden szó megragadja figyelmét, és távolról sem merek előtte titkot említeni.¹

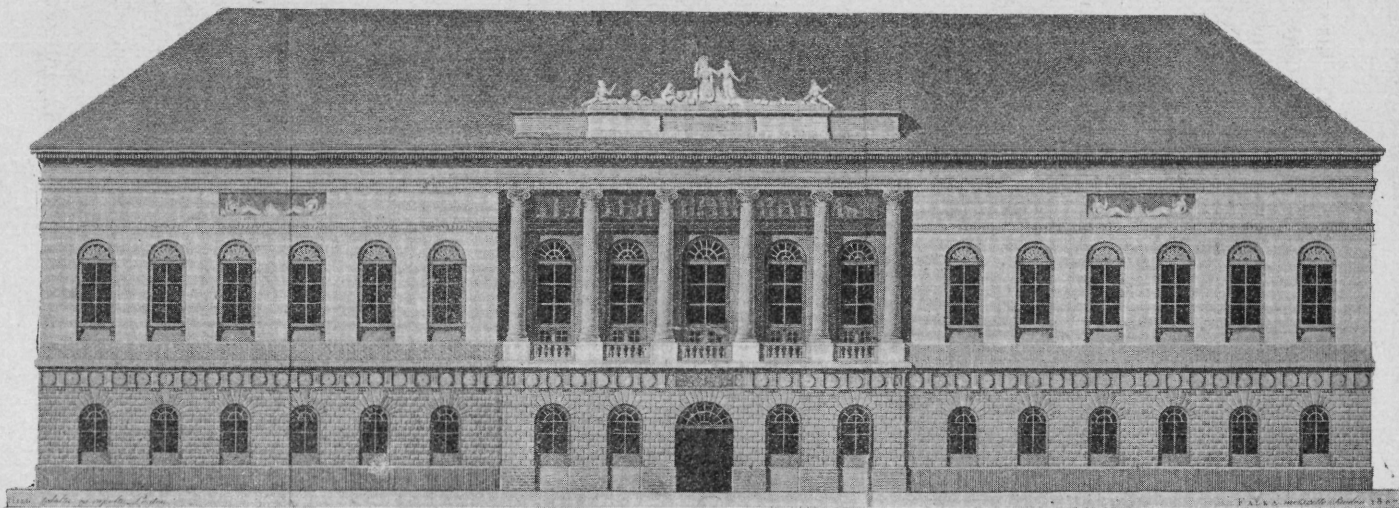
Annál lelkesebb pártfogóra talált Miller József főherceg-nádor személyében, a kinek Temesvárról visszatérvén, a tervezetet írásban is bemutatta. A nádor, a kinek éppen ebben az időtájban okozott sok gondot a könyvtár elhelyezésének kérdése, a tervezetet leküldötte Eszterházy József grófnak, felhíván őt, tegye ezt több szakértő meghallgatásával tanulmányozása tárgyává, és ennek eredményét közölje vele.

Eszterházy gróf, Mitterpacher és Schönvisner apátokat, Schönbauer, Schwartner, Kytaibl tanárokat és Millert kérte fel véleményadásra. Kifejtette előttük, hogy miután az intézetnek eléjük terjesztett tervezetéből már látszik, hány osztályra lenne felosztandó, minden egyes osztályba mi lenne elhelyezendő, tekintetbe véve, hogy az e célra teljesen ujonnan emelendő épületben minden osztálynak megfelelő helyiségekkel kell rendelkeznie, most első sorban arra nézve kell nyilatkoznunk, hogy úgy a már meglévő tárgyaknak, mint azoknak az elhelyezésére, a melyekkel csak később fog az intézet gyarapodni, figyelemmel lévén ezek különös sajátosságaira, rendeltetésére, micsoda helyiségeket kell fentartani. Mert csakis ennek alapján lehet az épület tervét és költségvetését elkészíteni, és egyedül így lehet elkerülni, hogy ne az egyes gyűjtemények legyenek kénytelenek a helyiségekhez alkalmazkodni, hanem megfordítva.

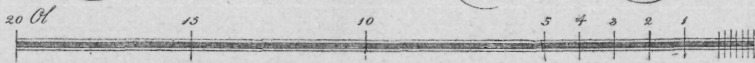
Hogy tehát az építésznek a szükséges adatok megadhatók legyenek, és az épület a szükségletnek lehetőleg minden tekintetben megfelelő legyen, a tanácskozók megállapították az egész épület tervszerű beosztását, az egyes gyűjtemények elhelyezésére szükséges termeket, az intézet vezetésére hivatott személyzet létszámát, úgyszintén az ezek számára szükséges lakóhelyiségeket. Mindezt Eszterházy gróf 1806. november 14-én a nádor elé terjesztette.² Ennek alapján készítette azután el Hild pesti építész az épület tervrajzát, beosztását, úgy, hogy a nádor az 1807. esztendőben az egész tervezetet a nyilvánosság elé vihette.

¹ Miller levelezése V. 4.

² Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 55, 56. szám.

A Nemzeti Gyűjtemények új Törvényének az Magyarországra felőltő
HOMLOKFALA
Pesten.

A magyar kulturtörténet szempontjából oly végtelen fontosságú irat egyszerre, egybe fűzve, latin és magyar nyelven, névtelenül jelent meg, 1200 példányban, a nádor költségén, az egyetemi nyomda ujonnan öntött betűivel nyomva. A 28 ivrétű oldalra terjedő latin szöveg előtt az épületnek Hild által készített homlokrajza látható, Falka által rézbe metszve; a 30 oldalnyi magyar rész után pedig az épület földszintjének és első emeletének tervrajza áll, ugyancsak Hildnek Karacs által metszett munkája. A latin szöveget Miller írta; a magyar fordítás pedig Strázsay műve.

Miller Cicero következő szavait vevén jeligéül: »nihil est in rebus humanis praeclarium, quam de Republica bene mereri« bevezető soraiban arra mutat rá, hogy bár a magyar nemzetnek a tudomány és művészet előmozdítását célzó törekvése már nem egyszer megnyilatkozott, mégis tagadhatlan, hogy kívánatos lenne bizonyos oly emlékművek létesítése, a melyek ily irányban is hirdetnék az ország örök dicsőségét.

Ezek közé tartoznék első sorban a Magyar Múzeum megteremtése, mely hivatva lenne mindazt magába foglalni, a mit a nemzeti irodalom termel és felölel. A muzsák e nemzeti csarnokában összegyűjtendők lennének az összes magyar és magyar vonatkozású nyomtatványok, kéziratok, földabroszok, czimerek, képek, az országban található állatok, növények, ásványok, kövületek, pecsétek, régipénzek, régi márványemlékek, edények, fegyverek, kézművek stb. Miután pedig az ilyen közös kincseknek birtoklásából ítélhető meg a nemzetnek gazdagsága, tudomány-szeretete is, az ennek létrehozására összegyűjtött pénzösszeg mindenkinék legjobb öröksége; mert közös tulajdon, a mit mindenki önhasznára fordíthat. Járuljon tehát kiki az intézet megteremtéséhez, a melyhez hasonló Európa sok városában virágzik, a melyek szintén nem a kincstár jövedelméből, hanem a jó honpolgárok áldozatkészségéből jöttek létre. A hazának nemcsak díszére, hanem hasznára is szolgáló dologhoz összetartással, egyetértve kell hozzá fogni.

Ne rettentsen el senkit a sok előálló akadály, a vélemények különfélesége, hanem mutassa meg mindenki ritka nemesszívűséggel a világnak, hogy a magyar ember nemcsak magának él, hanem hazájának is.

Ezek után kilencz fejezetben részletesen kifejti az intézet

tervezetét, beosztását, gyarapításának, fentartásának, vezetésének módozatait.

Az intézet természetesen az ország szívében, Pesten állana, még pedig egészen új, rendeltetésének és céljainak minden tekintetben megfelelően emelt épületben.

A Múzeumban a következő gyűjteményeket kellene elhelyezni: 1. a könyvtárt, mely, hála Széchényi Ferencz gróf páratlan adományának, már meg van, még pedig minden reménységet felülhaladó gazdagságban. Alig öt éve, hogy fennáll, s már is nemcsak az ország lakosai látogatják tömegesen, hanem külföldiek is, és az ajándékok révén eddig is közel kétezer kötettel gyarapodott, sőt naponta újabb nyomtatványokkal és kéziratokkal gazdagszik. Valóban, siralmas dolog lenne, ha az ország, az által hogy nem gondoskodik a fentartásukra szolgáló szükséges pénzalapról, ezen drága kincseket pusztulni, és saját kárára, szegényére, az adományozó fájdalomra, már keletkezésükben tönkre menni engedné.

A többi gyűjtemény lenne: 2. a régipénzek 3. a pecsétek, 4. régiségek, 5. a fegyverek, 6. a természetrajzi tárgyak, 7. a kézművek, 8. a márványok, 9. a képek gyűjteménye.

A régipénzgyűjtemény már megvan, hasonlóképen Széchényi gróf adományából, a ki több mint 30,000 frtot érő régipénzeit és érmeit szintén az országnak ajándékozta. A pecséteket Rhédey Lajos most igyekszik az ország Múzeuma részére összegyűjteni. A régiségekből, ritkaságokból és drágaságokból mindezideig oly kevés van, hogy alig érdemes szóba hozni. A fegyverek szintén méltán fognak helyet foglalni az ország gyűjteményes tárházában. A természetrajzi tárgyakat, fájdalom, még most is Jénába szokás kivinni, egy kis dicséret fejében. Pedig milyen gazdag az ország ilyenekben!

Néhányan már felajánlották az intézet részére ásványgyűjteményeiket. Remélni lehet, hogy mások a növény- és állatvilág egybegyűjtésére fognak vállalkozni. A természetrajzi gyűjteményhez számítandók a technológiai termékek is. A régi márványdarabok, töredékek összeszedése nem kevésbbé tanulságos, úgy szintén az ország nevezetesebb férfiainak aczképgyűjteménye is.

A Magyar Múzeumra nézve az a legfontosabb, legéletbevágóbb, hogy az ország lakosai összefogjanak ezen gyűjtemények gazdagítására.

A könyvtár anyagának szaporításáról gondoskodás történt a köteles példányok ügyében 1804 és 1807-ben kibocsátott legfelsőbb rendeletekben. Ámde, mivel ezen legfelsőbb rendeletek teljesítése egyedül az illető nyomdák jóakarataira van bízva, az alapító nagy fáradsággal és költséggel kénytelen még most is az újabb munkákat a könyvtár részére megszerezni. Az oláh, illyr és tót nyelvű nyomtatványok pedig, a melyek szintén ide tartoznának, majdnem teljesen hiányzanak a könyvtárból. Gondoskodni kell ezenfelül a külföldön, a szomszédos Erdélyben, Lengyel- és Németországban megjelent magyar vonatkozású munkák, nemkülönben a régebbi nyomdatermékek megszerzéséről is, szóval mindarról, a mi a könyvtár eddig megjelent katalogusaiban nem szerepel, nehogy az alapító halála után nagy hiányok keletkezzenek. Azért oly királyi rendeleteket kellene újból kieszközölni, a melyek megkivánják az egyes nyomdászoktól, hogy csakis akkor adják piacra a sajtótermékeket, ha vagy magát a munkát, vagy pedig a könyvtár elismervényét az illető munka átvételéről, bemutatták a királyi könyvvizsgáló hivatalnak. Ellenkező esetben, ha e parancsnak nem tettek eleget, vagy pedig a köteles példány beszolgáltatását különféle ürügyek alatt húzták-halasztották, hogy kötelezettségük alól kibujjanak, pénzbírsággal lennének sújtandók. A köteles példányok kezelésére annál nagyobb figyelmet kellene fordítani, mert nagy szégyen a könyvtárra ha közkezen forgó munkák vagy egyáltalában nem, vagy csak nagy későn jutnak a gyűjteménybe.

A külföldi magyarvonatkozású nyomtatványok megszerzését akként lehetne biztosítani, ha e czélra külön pénzalap rendeltetnék. A mi pedig az illyr dolgokat illeti, remélni lehet, hogy a magyarral hasonló szabadsággal egybeforrt nemzet maga fogja ezt nyelve iránt való szeretetből az intézetbe eljuttatni. A régi, ritka nyomtatványok egybegyűjtésére a nagylelkű alapító úgy is elkövetett mindent.

Mindenki tudja, mily fontos segédeszközökül szolgálnak a tudományos munkálkodáshoz a kéziratok. Ezekből a magyar könyvtár már több mint ezer kötettel rendelkezik, a minek jelentékeny része eredeti. A már kész katalógus a legközelebb tudtára fogja adni a világnak, mennyi gazdagság gyűlt itt egybe, és mily nagymérvű gyarapodást lehetne még elérni, ha az embe-

rek nem lennének mindenféle képzelődésnek rabjai. Számtalan oklevél rejtőzik még a családi levelesládákban, szekrényekben, nem szólva azokról, a melyeket a káptalani, conventi, megyei, városi levéltárak őriznek. Mindezek birtokjogi szempontból ma már kevés fontossággal bírnak, ellenben sok adattal járulnának hozzá az oklevéltani, pecsétani, történelmi, köz- és magánjogi kérdések tisztázásához, ha a helyett, hogy az egerek, molyok martalékául hagyatnak, a magyar múzsák ezen új palotájában helyzetnének el, és itt a tudományos kutatás céljaira, a közjó előmozdítására, szakavatott kezek által felhasználtatnának. Sőt, ha csak valaki önként nem ajánlkozik erre, nem is lenne szükséges az eredetieket beszolgáltatni. Elég lenne vagy hiteles másolatot küldeni róluk, vagy pedig a könyvtár tisztviselőinek, térítvény ellenében, lemásolás céljából átengedni. Némelyek kötetekre terjedő ily gyűjteményeknek vannak birtokában, melyeket az egyik kevésre becsül, a másik elhanyagol, a harmadik silány önzéssel eltitkol, azt hívén, hogy örökségében szenved megrövidülést, ha közzétételüket megengedi, habár ő maga használni sem nem akarja, sem nem tudja, sőt ha akarná sem tudná. Innen van, hogy még mindig vannak iróink, úgy a régebbiek mint az újabbak közt, a kiket nem ismerünk, a kiknek nevei, törekvései a tudós világ előtt nem szerepelnek, és így a legderékabb hazafiak munkái semmivé lesznek, emlékük eltűnik. Vajjon nem joggal kívánhatja-e meg a haza, hogy ezen irodalmi termékek oly helyen őriztessenek, a mely úgy az ajándékot, mint az ajándékozó nevét örökre megmenti a feledés homályától?

A czímerek gyűjteménye, noha néhány ezer nemes család van képviselve benne, még messze van attól, hogy teljesnek legyen mondható. Föl kell tehát kérni az egész nemességet, hogy ha az annak idején közre bocsátandó czímerkatalogusban valaki nem találná nemzetségének nevét, hazája és családja iránt tartozó szeretetből küldje meg a könyvtárnak egy negyed, vagy nyolczad-rét nagyságú lapra festett czímerét.

Sokkal nehezebb a földabroszok, térképek, képek stb. gyűjtése, egyrészt mert nagyobb költséget igényel, másrészt pedig mivel az effélékből csak kevés példány készül hazánkban, a legtöbb Bécsben, vagy más külföldi városban látván napvilágot. A könyvtárban őrzött hiányos, bár elég értékes gyűjteményt kiegészíteni

és tovább gyarapítani nem lehet másként, mintha a metszeteket, rajzokat, ábrázolatokat stb. pénzen megvásárolni igyekeznénk.

A régipénzgyűjtemény kiegészítéséhez úgyszólván már nem szükséges egyéb, mint hogy azokat, a melyek a közel jövőben megjelenő katalógusba nincsenek felvéve, tulajdonosaik ajándékban vagy cserében átengedjék az intézetnek.

Ugyanez az eljárás követendő a lenyomott, függő, ón- vagy viaszpecsétekre vonatkozólag is. Köztudomású dolog, hogy sok oly pecsét van az egyes vármegyei levéltárakban, a melyek kihalt nemes családok nemesleveleihez tartoznak; vannak ezenkívül a nemesség bizonyítására előmutatott, de gyanúsaknak talált okleveleken lévő oly pecsétetek, a melyeknek valóságához nem fér kétség, s a melyek, nehogy visszaélés történjék velük, az oklevelekkel együtt visszatartatnak. Mindezekből, csekély fáradság és költség árán, össze lehetne állítani a magyar pecsétgyűjteményt.

Számtalan régiség, ritkaság és drágaság hever elrejtve az egyes családok birtokában, a nélkül, hogy valaki ismerné, vagy valami hasznát vehetné ezeknek. Ha szeretjük hazánkat, az ilyeneket a nyilvánosság elé kell vinnünk. Nem lehet tehát nemesebben eljárni, mintha a vagyonosabbak nemzetségük hírének fentartása czéljából megegyeznek abban, hogy bizonyos feltételek mellett az ily kincsek őrizetét az intézetre bizzák. Ugyanez mondható a fegyvergyűjteményekről is.

A természetrajzi tárgyak gyarapítása már kevesebb gonddal eszközölhető. Remélni lehet ugyanis, hogy az országban nagy számmal található ásványgyűjteményekből többet át fognak engedni az intézet számára. Az országban tenyésző fák összegyűjtése is csak egyesek iparkodásától függ. A növényvilág terményeinek összeszedésére, és az ország Múzeumába való beküldésére az orvosokat kellene hivatalból utasítani. Nemkülönb az állatok gyűjtésére is.

A technológiai tárgyakat maguk a mesterek bizonyára nem fognak késni saját érdekükben is beszolgáltatani, hiszen munkájuknak így fog csak igazán hire kelni. Jóllehet az ily gyűjtemény fentartása még emellett bizonyos pénzalapot is igényel.

Az iránt sem lehet semmi kétség, hogy a régi márványokat, oszlopokat, feliratokat, azok, a kiknek birtokain ilyenek találtak, az

inkább fogják a Múzeumnak ajándékozni, mint megsemmisülni engedni.

A képtár felállítása pedig éppen semmi költséggel nem fog jární. Hiszen a kik őseiknek képeit itt közszemlére kitenni óhajtják, bizonyára meg is fogják festetni azokat.

Mindazonáltal ily nagyarányú intézetnek az országhoz méltó fentartása nem csekély összeget emésztene fel. Nemcsak az építés maga veendő ugyanis számba, hanem a belső felszerelés is, továbbá az épület jókarbantartása, a tisztviselők és szolgák fizetése, a tüzifa beszerzése, a gyűjtemények gyarapítása, a póstai és irodai kiadások.

Nem lehet előre meghatározni az összeget, a melyet az építkezés és felszerelés igényel, mert ez teljesen attól függ, mennyit szán erre a célra az ország lakosainak nagylelkűsége. Tekintetbe véve azonban a rendes folyó kiadásokat, a pénzalapnak kétségkívül arányban kell állania a nemzet nagylelkűségével és a sok gazdag honpolgár tekintélyes jövedelmével.

Am az alapot létrehozni nagyobb mesterség, mint az első pillanatra látszik. De viszont nincs oly nehézség, a melye a hazaszeretet legyőzni ne tudna. Semmi kétség az iránt, hogy ha közadakozásra szólíttatnak fel a honpolgárok, rövid idő alatt olyan összeg lesz együtt, a mely méltó lesz a magyar bőkezűséghez. Az 52 vármegyétől, a Jászság és Kunság, a Hajdúvárosok, a szabad királyi és bányavárosok, a 25 káptalan és más egyházi testületek, az apátságok és prépostságok, a gazdag püspökségek, a vagyonos főranguktól csak lehet remélni, hogy előteremtik a szükséges összeget. Szinte előre lehet látni, hogyan gondoskodik az egyik arról, hogy a nemzeti intézet pénztárában legyen pénz a kéziratok, könyvek vásárlására, mindenféle másolásokra; a másik a rézmetszők, rajzoló, könyvkötők és egyéb mesteremberek fizetéséről; a harmadik a tüzifáról, a negyedik a régiségek, fegyverek, természetrajzi tárgyak megszerzéséről; az ötödik a tisztviselők díjazásáról.

A Múzeum pénzalapját, a nádorispán rendelkezése alatt, az országos pénztár kezelné, úgy, hogy fizetések ebből csak az ő rendelkezésére eszközöltetnének.

A számadások megvizsgálására a nádor az ország négy rendjéből alakítana bizottságot, a mely az országgyűlésnek a pénzalapról évenként jelentést tenne.

Az intézet közvetlenül a nádor joghatósága alatt állana. Ő rendelkeznék a pénzalap, az épület, az egyes gyűjtemények felett; ő nevezné ki a tisztviselőket, ő szabná ki teendőiket.

A rendeleteket a nádori kanczellária küldené le az intézet tisztikarához, a kik a nádorhoz terjesztenék fel félévenként jelentéseiket, kérelmeiket. A nádori szék üresedése esetén a Múzeum igazgatását a helytartótanács végezné.

Az intézet élén az igazgató állana, a ki egy rangban lenne a királyi tanácsosokkal. Szabad lakással birna, fizetése pedig rangjához, teendőihez és felelősségéhez mért lenne. Kifogástalan erkölcsi viseletet, nyelvismeretet, irodalmi nevet, a jogi, politikai, történelmi tudományokban alapos jártasságot kellene tőle megkivánni. Olyan embernek kellene lennie, a ki már érdemeket szerzett magának a király és haza körül, a kire nyugodtan rá lehet bízni az egész intézet vezetését, a ki ne csak a tudományos körökkel, hanem, ha szükséges, a törvényhatóságokkal is fenn tudná tartani az összeköttetést, szóval a kinek kiváló buzgalmától, szakismeretétől, kötelességtudásától remélni lehetne, hogy nem csak jól megállja helyét, hanem arra is méltó lesz, hogy az ország történetirója legyen.

Az igazgató oldala mellett gyors és tiszta munkájú irnok működnek, a hivatalos ügyiratok kiállítására.

Miután sok mindenféle okból szükséges, hogy a Múzeumba az egész éven keresztül, szombat, vasárnap és az ünnepnapok kivételével, minden nap délelőtt 9—12-ig, délután 3—6-ig, bármely érdemes hazafi szabadon beléphessen, könnyen érthető, hogy a teendők végzésére 2—3 ember nem lenne elegendő. Ennélfogva a könyvtárban egy őr lenne alkalmazandó, a kinek a mellett, hogy jeles lelki tulajdonokkal van felruházva, kellő nyelvismerettel kellene birnia, íróembernek kellene lennie, s a kitől megkívántatnék, hogy a szükséges jártassággal rendelkezék a magyar jog, statisztika, történelem, diplomatika, érmészet, könyvészet terén és folyékony előadása legyen. A könyvtár szomszédságában hivatalos helyiséggel birna és feladata lenne a könyveket, kéziratokat és régipéneket gondozni. Segítségére lenne egy lajstromozó, a kinek szintén fedhetlen erkölcsökkel, nyelvismeretekkel, tudományos képzettséggel kellene birnia. Ez állandóan az olvasóteremben tartózkodnék és főleg a kódexek lajstromozását végezné. Két vagy három

iródeák, kilátással a későbbi fokozatos előléptetésre, ugyanabban a szobában, a hol az irnok, oly kéziratok másolásával foglalatoskodnék; a melyek a könyvtárban nincsenek meg; vagy esetleg más osztályok tárgyainak lajstromozását végeznék. A könyvtári személyzetet kiegészítené a szolgálta, a kinek szintén tanult embernek kellene lennie. Kötelessége lenne kellő tájékozódást szerezni magának a kéziratok közt, a könyveket rendben tartani, a vendégeket készségesen kiszolgálni és a hivatalos órák alatt az olvasóterem ajtaja mellől a jövő-menőket szemmel tartani. Egy másik szolgálta, az úgynevezett háziszolgálta pedig, a szobákat és folyosókat tartaná tisztán.

A régiségeknek, ritkaságoknak, fegyvereknek, drágaságoknak gondviselése hasonlóképen egy őrré bizatnék, a kivel egy segéd őr, egy szolgálta és a háziszolgálta osztanák meg a teendőket. Ugyanígy történnék a természetrajzi tárnál is. A képtár rendezését egy rajzoló végezné, egy rézmetsző és egy szolgálta segítségével. A ház felügyelője az épület jókarban tartására, tisztaságára ügyelne fel, a kapus pedig nappal a kapunál lenne, éjjel pedig a lámpákról gondoskodnék. A háziszolgáltaikat leginkább mesterlegényekből, úgymint könyvkötőkéből, asztalosokból, lakatosokból kellene választani, és nemzeti színű öltözetben járattani.

Úgy a tisztviselők mint a szolgálta kötelesek lennének hivatalos óráikat pontosan betartani. Az intézet legfőbb kormányzója senkinek hat heti szabadságnál többet nem engedélyezhetne és ezt is felváltva. »Valamint pedig — olvassuk a magyar fordításban — az intézetnek méltósága és a nemzetnek dísze azt kívánja, hogy oly férfiak tétessenek ezen hivatalokra, a kik nem a magok becsületét a hivataloktól vegyék, hanem ők a magok szorgalmukkal a hivatalnak becsületére legyenek, úgy szükséges, hogy mindenik fizetése becsületes legyen, tudniillik a hazafiak bőkezűségéhez, és a naponkint növő drágasághoz alkalmaztatott.«

Mindazon jötevőknek, a kik az intézetet akár pénzzel, akár hagyományokkal, akár pedig ajándékokkal gazdagították, nevei megörökítendőek lennének a Múzeum gyarapodási naplójában, valamint az intézetnek időről időre megirandó és a jötevők arcképeivel illusztrált történetében. E célból minden esztendőben egy nyolczadrétű kötetet adna ki az intézet, a melyben az intézetnek megelőző évi története lenne megírva; ezen felül több tudományos értekezést foglalna

magában, főleg az egyes gyűjtemények felhasználásával és ismeretetésével a magyar könyvészet, irodalom-történet, jog, történelem, ásványtan, növénytan stb. köréből, a melyeket részint a múzeumi tisztviselők, részint más tudósok irnának. Bármily jutányos áron bocsátatnék is ez a kiadvány forgalomba, valamelyes jövedelemmel ez után is gyarapodnék a pénztár.

Ő felségének, I. Ferencz királynak nemzetünk iránt való ritka jóindulata, szeretete és kegyessége semmi kétséget sem hagy fenn az iránt, hogy a haza dicsőségére és javára szolgáló ezen intézet fennállását külön királyi kiváltságlevéllel fogja biztosítani, mint a hogy ezt királyi kegyelemből Széchényi alapítványával tette, a mely a Magyar Múzeum alapját megvetette. Hogy pedig a haza polgárainak bőkezűségéből összegyűjtött ezen kincsek a legmeszszebb menő óvatossággal biztosíttassanak, nem lenne egyéb hátra, mint hogy az intézet megalapítása törvénykönyvünkbe beczikelyeztessék és ő fensége, József főherczeg-nádor, a magyar tudományosság legnagyobb pártfogója felkéressék, legyen az új közművelődési intézetnek legfőbb kormányzója, legjobb vezetője, annál is inkább, mert az ő irántunk való kiváló szeretetének, jóakarátának, bölcs előre látásának köszönhető mind az, a mi itt előadatott.

A magyar rész után mellékelt tervrajz szerint, az intézet első emelete, a hol a könyvtár is elhelyezést nyert volna, következő beosztással épült volna fel.

A látogató, feljutván az emeletre, a könyvtári szolga hivatalos helyiségén B. át, a mely egyuttal ruhatárul szolgált volna, először a könyvtárór dolgozószobájába, C. ezen keresztül pedig az egymásba nyíló két olvasóterembe D. D. ment volna, a hol a lajstromozó gyakorolta volna a felügyeletet. A könyvtárór dolgozószobájának másik oldalán lett volna a bejárás az egyetlen, nagy könyvtárterembe E. ezen át pedig a régipénzgyűjtemény helyiségébe F. A drágaságok gyűjteménye a G. helyiséget foglalta volna el, mellette pedig H. H. H. H. a könyvtár második íródeákjának lakása, úgyszintén a régiségtár órének és segédórének lakása lett volna K. Az I. helyiségben különféle régiségek, az M.-ben a fegyvergyűjtemény, az N.-ben a kézmíves munkák nyertek volna helyet. L. raktárul szolgált volna, O. pedig egy szükségszerint bármely célra berendezhető szoba lett volna. P. lett volna a régiségtár szolgájának lakása. A tervrajz szerint Q. »a mesterség-

ges tsinálmányok boltjául« volt szánva. A növénygyűjtemény az R., az állatgyűjtemény az S., az ásványgyűjtemény a T. és X helyiségekbe jutott volna. Az U. és V. a természetrajzi ör és segédőr dolgozószobája, Y. olvasztókonyha, Z. a természetrajzi osztály szolgájának lakása, A a. és B. b. a rajzoló és rézmetszők dolgozószobái lettek volna. C. c. lett volna a képgyűjtemény helyisége, D. d. írószoba a levéltárral, E. e. pedig a könyvtári szolga lakása.

Az emeleten lett volna tehát, a könyvtár közvetlen közelében, a könyvtári szolgának, az éremtár szomszédságában pedig a könyvtár második íródeákjának lakása. A könyvtárőr, a lajstromozó és a könyvtár első íródeákja a földszinten nyertek volna lakóhelyiségeket.

A mint a tervezet kikerült a sajtó alól, a nádor megküldötte az összes megyéknek, szabad királyi városoknak, felhíván őket, hassanak oda, hogy a Karok és Rendek azon dicséretes törekvése, a melylyel a nemzeti nyelv művelése iránt viseltetnek s a melyből kifolyólag az országos bizottság már előbb is többféle javaslattal állott elő, mielőbb czélt érjen és a Múzeum a nemzet dicsőségére, az ifjuság legnagyobb hasznára létre jöjjön. Egyszermind azon reményének adott e felhívásában kifejezést, hogy az országgyűlési követeket utasítani fogják, miszerint ezen czél elérésére az országos pénzsegélyt megszavazzák.¹ Ugyanekkor a tavasz óta Budán ülésező országgyűlési követek közt is szétosztatta József nádor a tervezetet.

A nádor kezdeményezésének csakhamar meg lett az óhajtott hatása. A 94. ülésen, december 15-én, szóba jött az országgyűlésen a »magyar nyelv gyarapítása, a tudományoknak magyar nyelven leendő kiterjesztése s ezen végre felállítandó Tudós Társaság fentartására, nemkülönbén a természet és mesterségek ritkaságai egybeszedésére rendelendő Nemzeti Tárházak, vagyis Múzeumok megalapítására szükséges értéknek, vagyis fundusnak megszerzése«.

A követek, a küldöiktől vett utasítások szerint, különféle ajánlatokat jelentettek be az országgyűlésnek. A legtöbb vármegye akként határozott, hogy a gyűjtés hosszadalmasságának elkerülése

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A 1807.

czéljából és hogy mindenki hozzájáruljon az adakozáshoz, a fejedelemnek hadiköltség czímén megajánlott segély minden forintja után fizetessék bizonyos összeg a felállítandó intézet czéljaira. Szatmár, Gömör, Nógrád, Hont, Árva, Sopron, Zólyom, Szepes, Veszprém, Pest, Borsod, Bars, Bereg, Csanád, Tolna, Zala, Vas, Arad, Torontál, Krassó, Somogy, Baranya, Szabolcs, Moson vármegyék minden forint után 3 krajczárt, Temes vármegye 2 krajczárt ajánlott. Ung és Bács követei úgy nyilatkoztak, hogy még nem kaptak hazulról utasítást, de reménylik, hogy az ő megyéik is rá állanak a többi által tett ajánlatra. Pozsony, Bihar, Győr és Heves megyék készek voltak ugyan tehetségükhöz mérten hozzájárulni az intézet létesítéséhez, kötelező ígéretet tenni azonban vonakodtak. Nyitra követe a többséghez kívánt volna csatlakozni. Szabadka 1000 forintot szavazott meg. Komárom vármegye a tanulmányi alap terhére szerette volna az intézetet létesíteni. Trencsén követe minden e végre teendő kötelező adománynak ellene mondott. Sopron ellenben akár 6 krajczárt is adott volna minden forint után. Borsod is szívesen megfizette volna, a mit a többiek elvállalnak. Hont vármegye kijelentette, hogy ha a 3 krajczárból befolyó összeg nem lenne elégséges, kész annyit megajánlani, a mennyi kívántatik. Somogy az egyetemmel óhajtott volna az intézetet összekapcsolni és székhelyét Pesthez kötni. Pest vármegye is kész volt bármely áldozatra, sőt kimondani kívánta, hogy ha az ország rendei nem tudnának is végleges megegyezésre jutni, azon megyékre nézve, a melyek már ajánlatot tettek, az ígéret kötelező legyen. Úgyszintén, hogy az e czélra egybegyűlt pénz más czélra semmi szín alatt ne fordíttassék. Hasonlóképen nyilatkozott Zólyom megye is. Veszprém vármegye sem sokalta volna a 4, sőt 6 krajczárt sem.

Ugyanekkor abban történt megállapodás, hogy miután a főherczeg-nádor volt az intézet létesítésének legfőbb előmozdítója, küldöttségileg :köszönjék meg a nemzethez mutatott kegyességét és kérjék a jövőre is pártfogását.

De megemlékeztek a rendek Széchényi nagylelkű adományáról is és elfogadták a következő javaslatot: »mivel pedig Széchényi Ferencz hazájához és nemzetéhez való igaz szeretetét nyilvánáságosan megmutatta azzal, hogy számos és válogatott könyvekből álló könyvtárát, külömbféle ritka gyűjteményekkel együtt,

a nemzetnek közhasznára feláldozta, nemcsak az illendőség, de a hálaadó kötelesség azt hozván magával, hogy a nemzeti háladatosságot nyilvánosan megbizonyítsuk, méltónak látszik lenni, hogy ezen adománynak emlékezete a késő maradékra is terjesztessen és ez iránt különös törvénycikkely tételődjön«. ¹

Miután a javaslat a főrendeknél is keresztülment és a felség által jóváhagyatott, létrejött az 1807. évi XXIV. törvény-cikk, mely ekként hangzik: »a magyar országgyűlési karok és rendek hálás szívvvel emlékeznek meg Széchényi Ferencz gróf főkamarásmasternek bőkezűségéről és a közjó előmozdítására irányzott törekvéséről, hogy dicső emlékeztű őseinek példáját követvén, gazdag, válogatott könyvtárát, ritka éremgyűjteményét, fegyver és czimergyűjteményét, úgyszintén az általa nagy gondal és költséggel összeszedett mappákat, képeket és kéziratokat, a magyar nemzet használatára teljes joggal átengedte és ezzel a létesítendő Nemzeti Múzeum alapját dicséretes buzgalommal megvetette. Az országos Karok és Rendek, ezen jeles és követésre méltó törekvésnek becikkelyezését, hogy ennek emlékezete az ország köztörvényeiben is fennmaradjon, ő felsége kegyelmes jóváhagyásával elrendelik«. ²

Az országgyűlés ezek után még december második felében feloszlott, anélkül, hogy a Múzeum létesítésének ügye végleges elintézését nyert volna.

Az eszme azonban hódított tovább és a hazafias lelkesedéstől áthatott magánosok ajánlatai, ajándékai szakadatlan egymásutánban érkeztek be a nádorhoz, valamint a Széchényi-országos-könyvtár vezetőjéhez.

Marczibányi István nemcsak a múzeumi alapra helyeti kilátásba pénzbeli adományát, hanem drágaságaival is szaporítani igéri a gyűjteményt. Valentini János znióváráljai plébános éremgyűjteményét, Kőszeghy László csanádi püspök, Ott báró, Rhédey Lajos ásványgyűjteményeiket ajánlják fel. Ez utóbb. ezenfelül még 10.000 frtot a tisztviselők fizetésére.

Legfontosabb volt az intézetre nézve Grassalkovich Antal herczegnek ajándéka, a ki a hatvani kapu előtt lévő telkét, a

¹ Magyar országgyűlésének jegyzőkönyve. 1807. Pest, p. 829—836.

² Országos levéltár. Kancelláriai osztály. A. 1807. Nr. 11689. Acta comitorum 1807.

melyen ma a tudományegyetem természetrajzi, vegytani és élettani intézetei állanak, elcserélte az egyetemnek a Ferencziek-temploma mögött elterülő s elöl a Hatvani-utczára, hátul a Kolbacher-Gassera, mai Reáltanoda-utczára nyíló telkével, hogy ezt a Múzeum céljaira átengedje.

József főherceg-nádor még 1807. november 10-én felterjesztést intézett a felséghez, e cserének legfelsőbb jóváhagyását kérelmezvén. A felség a két kertnek értékéről, nagyságáról kívánt előbb részletes kimutatást, meghagyván egyúttal, hogy az újonnan építendő Múzeum tervét és költségvetését is mielőbb mutassák be neki, azon pénzalap megjelölésével, a melyből az építés és felszerelés költsége vétetni fog. A nádor 1808. márczius 10-én tett eleget a legfelsőbb rendeletnek, kimutatván, hogy a csere az egyetemre is és a herczegre is előnnyel jár. A fűvészkert ugyan értékesebb, de Grassalkovich kertje, ha a Griff fogadóhoz tartozó kertrész is hozzáadatik, a mitől a herczeg szintén nem idegenkedik, meg nagyobb. A mi az újonnan építendő Múzeum tervét és költségvetését illeti, a létesítendő intézet nyomtatott tervezetét már előbb alattvalói hódolattal bemutatta, még az előtt, hogy az az országgyűlésre összesereglett rendek közt szétosztatott volna. A végleges tervek és költségvetés azonban csak akkor készíthetők el, ha a hatóságok és egyes magán személyektől várható pénzadományok nagysága már ismeretes. Mihelyt a szükséges pénzalap biztosítva lesz, késedelem nélkül megfogja tenni további alázatos jelentését. Az alapítványi pénzeknek ő felsége által is jól ismert kedvezőtlen kamatozása mellett, tekintetbe vevén azokat a tekintélyes kiadásokat, a melyek az egyetem felvirágoztatása céljából az egyetemi alapra nehezednek, a mely pedig egyedül mutathatott fel ezideig számbavehető felesleget, a nemzeti művelődés előmozdítására szolgáló Múzeum, csakis az egész nemzet által előteremtendő pénzerővel létesíthető. Mihelyt az összes ajánlatok beérkeztek, ezekről kimutatást készítettvén, elő fogja terjeszteni és a továbbiakhoz ő felsége beleegyezését kikérni.¹

Ezek után Ferencz király sem látott többé semmi akadályt arra nézve, hogy a cseréhez legfelsőbb beleegyezését megadja. A nádorhoz intézett leiratában kijelenti tehát, hogy a pesti fűvész-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. 1808. Nr. 218.

kertnek a herczeg Grassalkovich-féle kerttel javaslatba hozott elcseréléséhez és az elsőnek a Nemzeti Múzeum céljaira történő átengedéséhez hozzájárul, azzal a kikötéssel, hogy a Griffhez tartozó kertrész is bevonassék a cserébe és a herczeg ezen értékekért hitbizományát kellően kárpótolja. Egyszersmind utasítja a nádort, hogy a szükséges szerződéseket megkösse, és mihelyt a Múzeum létesítésére kívántató pénzösszeg együtt lesz, ezeket az intézet alapítására, felszerelésére és berendezésére vonatkozó tervekkel és költségvetésekkel együtt megerősítés végett felterjeszsze.¹

Ennek azonban még sokáig nem érkezett el az ideje. A hatalmas művet csak lépésről lépésre lehetett óriási erőfeszítéssel, tengernyi gonddal, fáradsággal, áldozattal megalkotni.

A nádor 1808 január 29-én, hivatkozva arra, hogy a megelőző országgyűlésen egyéb sürgős kérdések miatt nem lehetett a Múzeum ügyét véglegesen elintézni, újból felhívja a megyéket és szabad királyi városokat, hogy a jövő országgyűlésen ez ügyet lehetőleg támogassák.² Millernek pedig leküld 200 példányt a Múzeum tervezetéből a Széchényi-országos-könyvtár azon látogatói közt való kiosztás céljából, a kik állásuk-, befolyásuknál fogva az ügyet nagyobb erővel hivatvák támogatni.

Ennek hatása alatt újból megindul az adományok sorozata. Február 1-én Pruzsinszky András, Pest városa irodájának kiadója, 1000 forintos alapítványt tesz a Múzeum irodai költségeinek fedezésére. Márczius 22-én Késmárk városa ajánl fel 1000 forintot a múzeumi tisztviselők fizetésére. Május 8-án Festetich Antal királyi kamarás 1000 forintot ad a múzeumi alapra. Május 10-én Ittebei Kiss Antal 6680 forintnyi alapítványt tesz le oly rendeltetéssel, hogy ennek 400 frtnyi évi kamata a könyvtár egyik irnokának fizetésére forditassék. Kiköti azt is, hogy a kinevezés joga a nádor életében a nádort illesse, halála után pedig őt és családját. Ha a Múzeum bármely okból megszűnnék létezni, vagy valamely más intézettel egyesítettnék, az alapítvány visszazáll családjára. Julius 1-én Rhédey Zsuzsanna 200 forintot ajánl fel az intézet céljaira. Hámornik János cz. szepesi kanonok, námesztói (Árva megye) esperes-plébános 50 darab aranyat küld a létesí-

¹ Országos levéltár. Acta Musei. A. 1808. Nr. 218.

² U. ott. Nr. 71.

tendő Múzeumra. Augusztus 22-én Pest városa 10.000 forintot szavaz meg a Nemzeti Múzeumra, Szabó András kassai püspök pedig 500 forintot ad e célra. Beleznay Sámuel gróf királyi kamarás 6000 forinttal, Doloviczényi Sándor Pest városi tanácsos hagyománya 300 frttal növelik az alapot.

Széchényi szívében — mint ő maga kifejezi magát, — »a hatóságok és magánosok ezen adományai határ nélkül való ösztönt gerjesztettek arra, hogy igenis folytassa a többi gyűjtemények lajstromainak kinyomatását is, hogy azokkal mennél előbb élhessenek kedves hazája fiai.« Midőn tehát az 1808. év őszén kikerült sajtó alól a régipénzgyűjteményéről Schönvisner apát által irt három kötetből álló lajstrom, mely az első részben a magyar királyok, a másodikban Erdély régi pénzeit, a harmadikban pedig a különféle helyről és időből származó érmeket sorolja fel, és az egyes darabokat metszetekben is ismerteti,¹ első teendői közé tartozik a munkát ajándékol megküldeni úgy az összes hatóságoknak, mint egyes magán embereknek, nem mulasztván el újból megújítani ígéretét, hogy »hasonló készséggel és szorgalmatossággal fogja fordítani a kézírások, mappák, képek stb. lajstromainak kinyomtatására is költségeit.«²

Az 1808 augusztus 28-án Pozsonyban megnyílt országgyűlésen ismét szóba került a Nemzeti Múzeum. Az október 18-iki, és 25-iki ülésen kinyilatkoztatták a tanácskozó Karok és Rendek, hogy miután az ország nádora azon kiváló buzgalmához képest, a melylyel az ország dicsőségének és boldogságának további gyarapodása iránt mindenkor viseltetni szokott, az alapítandó Nemzeti Múzeum tervét az ország összes vármegyéinek megküldötte, s őket az ezen célra szolgáló alap gyűjtésére felszólította, ő fenségének ezen felhívásától s azon igyekezettől serkentve, hogy a magyar nyelv művelése s a nemzeti irodalom és ipar ezen intézmény által is előmozdítassék, már számosan tetemes adományokat tettek e célra.

¹ *Catalogus Numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchényiani*. Pestini Typis Matthiae Trattner 1807. 8° Pars I. 2 + 492 + 12. Pars. II. 109 + 3. Pars III. 399 + 8. Külön 4-rétű kötetben vannak a metszetek e cízzel: *Tabulae Numismatae pro Catalogo Numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchényiani*.

² Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 57. szám.

Ennélfogva a Karok és Rendek felkérlik ő felségét, hogy ezen intézetet jóakaratóval és kegyelmével támogatni kegyeskedjék, ő fenségét a nádort pedig, hogy az intézet életre keltéséről gondoskodni méltóztassék. Miután pedig az épület létrehozására és az alkalmazandó egyének fizetésére pénzre lesz szükség, az országgyűlés jónak látja elhatározni, hogy mindaz, a mit a törvényhatóságok ezen a czímen már az előbbeni országgyűlés alatt megajánlottak, vagy ezután megajánlani fognak, mielőbb összegyűjtessék, a begyűlt pénz az ő fensége által meghatározandó pénztárba szállíttassék, s a pénztár ő fenségének évenként számadást adni tartozzék, hogy a nádor ezt a hatóságokkal közölhesse. Kimondotta az országgyűlés továbbá azt is, hogy az ezen czélra adakozó törvényhatóságok neveit, a felajánlott összeggel együtt, a legközelebbi országgyűlésen be fogja czikkelyezni.¹

Míg a Múzeum ügye az országgyűlésen ekként megoldást nyert, a Széchényi-országos-könyvtár iránt való érdeklődés nem csak nem csappant meg sem a nádorba, sem az ország lakosaiban, hanem ellenkezőleg, az intézet az 1808. év folyamán is több nevezetesebb szerzeményhez jutott.

Ezek közt első helyen kell említenünk Kovachich Márton György kéziratait.

Kovachich attól az időtől fogva, hogy Széchényi Ferencz könyvtárát a nemzetnek ajándékozta, sem Széchényivel, sem magával a könyvtárral nem állott szorosabb összeköttetésben. Legfeljebb annyiban, hogy 1803 szeptember 5-én felvette Széchényitől azt a 3500 forintot, a mely a 6000 forintból, a köztük létrejött szerződés értelmében, őt még megillette.² Továbbá, hogy 1806 május 6-án a grófnak is felajánlotta lakását a Széchényi-országos-könyvtár részére; megjegyezvén azonban azt is, hogy a mennyire őszintén óhajtana gondoskodni az intézetről, annyira távol áll tőle a szándék, annak ügyeibe beleavatkozni.³

Még évekkel előbb, 1802 junius havában, Széchényi ajándékának hatása alatt, ő is nagy dologra szánta el magát. Megírta a nádornak, hogy miután ő volt az, a ki a nemzeti könyvtár létesítésének eszméjét felvetette, a maga részéről is hozzájárulni

¹ 1808. évi országgyűlés. Decret. VI. Art. 8.

² Széchényi levéltár I. kötet, 13. szám, II. csomag, 41. szám.

³ U. o. I. kötet, 9. szám, III. csomag 56 szám.

kivánná Széchényi nagylelkű adományához. Ennélfogva az általa összegyűjtött 1601—1765-iki országgyűlési iratokat, a melyeket még az 1790-iki országgyűlés idején megigért, és eddig 25 kötetben össze is állított, a melyekből 7 kötetet mintegy ígéretének zálogául az országos levéltárban letéteményezett, s a mit már előbb felajánlott a nádornak, valamint körülbelül 100 kötetre terjedő kéziratgyűjteményét, a mely kiadatlan írók munkáiból és egyéb a közügyekkel kapcsolatos iratokból áll, úgyszintén kiadott munkáinak 18 kötetét ingyen felajánlja hazájának, oly módon, hogy a nádor határozza meg, mi legyen ezekből az országos levéltárban, és mi az újonnan létesített könyvtárban elhelyezve; hasonlóan az evangéliumi asszonyhoz, a ki csak egy garast adhattott a templom perselyébe, ő is kéri ezen ajánlatának kegyes elfogadását.¹

Mit válaszolt a nádor Kovachich ajánlatára, nem tudjuk. A később történelemből azonban azt látjuk, hogy a kéziratok továbbra is Kovachichnál maradtak.

Az 1803. év elején újabb módot eszel ki kéziratgyűjteményének növelésére, amelynek keresztül vitele céljából egy óbudai zsidó ismerőse útján körlevelet küld bécsi ismerőseihez. Engel és Kéler azonban nem helyeslik vállalkozását, és az előbbi február 13-án meg is írja ezt neki. Körleveledben, úgymond, nem fejezed ki magad világosan. Úgyanerről panaszkodnak azok a mágánások és tanácsosok is, a kikkel én összejönni szoktam és a körlevelet olvasták. Úgy látszik ez akadályozza, hogy felhívásodnak eredménye legyen. Mert mindnyájan azt kérdik: mi lesz ezekkel a kéziratokkal akár életedben, akár haláloed esetére? Attól tartanak, hogy az ő pénzükön általad megvásárolt kéziratokat ismét el fogod majd adni Széchényinek, vagy más valakinek. Többre mentél volna, és több segílyt nyerhettél volna, ha megírod, mit akarsz a jövőben kiadni és a nyomdaköltségekre kérsz pénzt. Hallgatagon azután részben a kiadásra, részben pedig a másolatok beszerzésére fordíthattad volna a nyert összeget. Így a gyűjteményről a nélkül gondoskodhattál volna, hogy valakinek oka lett volna a panaszra, hogy tévutra vezetted őt.²

¹ Fogalmazvány Kovachich kéziratai közt a Múzeum kézirtárában. Fol. Lat. 87. p. 107.

² Kovachich levelezése. A. 1803. 34.

Nem sikerülvén terve, 1804 december 15-én kelt és hitelesített végrendeletében, Kovachich következőleg intézkedik a birtokában lévő kéziratokra vonatkozólag.

Az országgyűlési iratokat már hazájának szánta az országos levéltár részére, és ha ezen ajánlata elfogadtatik, tényleg is átadni kívánja azokat. Ha azonban ebben a halál őt meggátolná, úgy ezeket József fiára hagyományozza, hogy ő, vagy esetleg az ő gyámja, fentartván számára ezek szabad használatát arra az esetre, ha valamikor Isten jóvoltából atyjának nyomdokain haladni és az irodalom terén munkálkodni kívánna, a gyűjteményt a nádor rendelkezésére bocsássa, ő fensége elhatározásától tevén függővé, hogy ez a saját könyvtárába, vagy a helytartótanács irattárba, avagy az országos levéltárba kerüljön-e. Ha pedig ez, az ő szándékainak ellenére, valamely okból nem történhetik meg, úgy az egész gyűjtemény megszerzésének joga, a vele kötött szerződés értelmében, első sorban Széchényi Ferencz grótot, vagy az ő örököseit illesse meg, a Széchényi-országos-könyvtár részére.

Mindazon kéziratokat, a melyek ezen felül hagyatékában találhatók lesznek, ezekre nézve is fentartván magának a jogot arra nézve, hogy belőlük bármit kiadhasson a saját nevében, a maga hasznára, ajánlja fel József fia első sorban a főherczeg nádornak, a főherczegre bizván az ezekért fizetendő ár meghatározását. Ha ő fensége nem vállalkoznék ezek megvásárlására, ajánlja fel az iratokat a trónörökösnek. Ha ő sem tartana ezekre igényt, akkor a vétel elsősege a Széchényi-országos-könyvtáré legyen, és csak azután ajánltassanak fel más vevőknek. A gyűjtemény értékesítése mindig a maga egészében történjék.

Az országos könyvtárnak, valamint más vevőknek azonban csak abban az esetben ajánlandó fel a gyűjtemény, ha a hagyaték többi része nem lenne elegendő fia neveltetésének költségeire, vagy pedig nem mutatkoznék a fiu képesnek a tudományokban oly előhaladást tenni, a mi az irodalmi működéshez megkívántatik. Ellenben ha őfelsége őt, az apát, oly állásba helyezné, a melyben, felmentve a hivatalos teendőktől, kizárólag az irodalom művelésére szentelhetné idejét, ez esetben az államot érdeklő kéziratokat a nádor ő fensége ajánlja fel ő felségének minden kikötés és feltétel nélkül.

Azok a kéziratok, a melyek, mielőtt ő felségének felajánl-

tattak és ő ezeket elfogadta volna, netalán nyomtatásban is megjelentek, engedtesse nek át a Széchényi-országos-könyvtárnak. Ha a cenzúra nem engedné meg egyik vagy másik kéziratnak közzétételét, úgy az csakis a nádornak vagy a trónörökösnek ajánlássék fel. Erre való tekintettel inkább óhajtaná összes kiadatlan kézirateit őfenségeik tulajdonában látni, mint a Széchényi-országos-könyvtárban, a hol mindenki hozzájuk férhet, bár sok olyan dolog van közlük, a mi nem való a nagy nyilvánosság elé.¹

Néhány év mulva azonban arra a meggyőződésre jutott Kovachich, hogy czélszerűbb lenne e kéziratok értékesítését még életében önmagának keresztülvinni, mint fia örökségét ezzel is bonyolítani. 1807 szeptember 14-én tehát újból felajánlotta a nádornak az országgyűlési irományokat, a ki az ajánlatot elfogadván, az iratokat beszállította az országos levéltárba.

1808 január 28-án pedig egyéb kéziratei ügyében fordul a nádorhoz. Ezuttal akként ajánlja fel neki egész kéziratgyűjteményét, hogy az érte fizetendő összeg meghatározását is rá bizza. Az ajánlatához csatolt jegyzékben ugyan feltünteteti tételenként az egyes munkák értékét, de, mint ezt kinyilatkoztatja, ez csak arra az esetre szól, ha a nádor nem akarná a gyűjteményt megtartani, és ő kénytelen lenne ezt másoknak áruba bocsátani.

A kéziratekat a jegyzék négy csoportba osztotta: 1. a sajtókész munkákra, 2. a történelmi gyűjteményre, 3. az oklevélgyűjteményre, és 4. különféle tárgyú feljegyzésekre. Mindez összevéve körülbelül 50 kötetre terjedt, Kovachich számítása szerint, és egy kötetre 100 ivet véve, értékük 13200 forintra rúgott.

József nádor augusztus 24-én értesítette Kovachichot, hogy 12000 forintért megveszi a kéziratgyűjteményt.

Mily örömmel vált meg ezen az áron Kovachich gyűjteményétől, kitűnik az átadás alkalmával tett következő nyilatkozataiból is. Mindaz a mit a jövőben lemásol, vagy másoktól ajándékban kap, minden ellenérték nélkül a nádoré lesz. Csak a mit készpénzen vásárol, fogja ő fenségének ugyanazon áron rendelkezésére bocsátani. Kötelezi magát, hogy, ha hosszabb időre szabadságolják őt hivatalában, és a nádor úgy kívánja, május elejétől október végéig különféle utazásokat tesz akár az országban, akár külföl-

¹ Kovachich kéziratei. Múzeumi kéziratár. Fol. Lat. 87. p. 161.

dön, a történelmi emlékek felkutatása céljából. Külön napidíjat nem számítana fel, hanem csakis utiköltségeit kívánná megtéríteni. Tekintettel azonban arra, hogy már 68 esztendő, e kötelezettséget csak 3 évi időtartamra vállalná magára. Miután pedig a kéziratok közt olyanok is vannak, a melyek még nincsenek befejezve, vagy a melyekhez csakis a jegyzetek vannak összeállítva, a nádor parancsára kész a kijelölendőket befejezni.

A nádor tudomásul vette Kovachich készségét, és a becses gyűjteményt a Széchényi-országos-könyvtár gyarapítására engedte nagylelkűen át.¹

Egy másik nevezetesebb szerzeménye volt ebben az évben a Széchényi-országos-könyvtárnak Éder Károlynak, Erdély-egyházmegyei áldozárnak, a szebeni elemi iskolák igazgatójának kéziratgyűjteménye, és az erdélyi növények herbariuma, a melyet a nádor a múzeumi alaphól vásárolt meg 4500 frtért.

A gyűjtemény 85 kötetből állott. Az 1808 szeptember 25-én létrejött szerződés értelmében Éder kötelezte magát a kéziratokat, néhány oly munka kivételével, a melyeket még javítani, bővíteni szándékozott és a melyeket térítvény ellenében magánál tartott, haladéktalanul Pestre szállítani. A vételár Éder haláláig az országos pénztárban maradt, s ő csak a kamatokat kapta kézhez félvévenkint. Halála után, a mint a nála maradt kéziratok beszolgáltattak a Széchényi-országos-könyvtárba, örökösei azonnal megkapták a 4500 frtot.²

A nádor ezen felül is többször megemlékezett a gyűjteményekről. Egy ízben 30 kötet periratot küld be a könyvtárba; más alkalommal egy alabastrom és egy ezüst szobrot, majd ismét egy ritka madarat, 9 drb régi pénzt stb. adott.

Széchényi szintén a régi áldozatkészséggel vásárolja a könyveket. 1808 október 3-án is arról értesíti Millert, hogy ujo-

¹ Az itt elmondottakat Kovachich kéziratgyűjteményéből, az ő fogalmazványaiból merítettük. Arról pedig, hogy a nádor a gyűjteményt a könyvtárnak ajándékozta, Miller értesít bennünket *Acta Litteraria Musei Nationalis Hungarici* Tom. I. Budae, 1818. p. 102. Elég érthetetlen módon mit sem találni erre vonatkozólag sem a nádori levéltárban, sem az igazgatósági, sem pedig a könyvtári irattárban.

² *Catalogus Manuscriptorum Ederianorum cum adnexis documentis.* Múzeumi kéziratár. Fol. Lat. 33.

lag nagy szerzeményre tett szert ritka nyomtatványokból; igaz, hogy sok pénzébe kerültek, de nem sajnálja a költséget, és a jövőben sem fogja sajnálni, ha arról lesz szó, hogy a könyvtárból hiányzó munkákat megszerezze. Egyúttal tudatja vele, hogy legközelebb intézkedni fog az iránt is, hogy az éremgyűjtemény annak rendje-módja szerint átadassék.¹

De nagy az érdeklődés az intézet iránt az egész országban. Jellemző e tekintetben a mit Beöthy László, Biharmegye alispánja ír 1808 július 1-én Millernek. Sokat aggódtam és gondolkoztam — olvassuk levelében — hogy a Magyar Múzeum diszére és bővítésére valamit tehetnék; de nehéz ottan találni, a hol nem sok vagyon. Valami ötlött eszembe és azt örömmel teljesitem is, ha odavaló és bevétetik; úgy mint 68 tomusból álló Universalis Lexicon. Én ugyan egy ferschlagba berakattam és Karczagig elszállítottam; de talán nem volna nehéz egy levéllel a Kunságot, Heves és Pest vármegyét a továbbvitel iránt megkeresni.²

Mások is adnak, a mi tőlük telik, a kiknek neveit hosszas lenne itt mind felsorolni. A 80 név közül mégis kiemeljük Eszterházy József grófét, Mednyánszky Alajost, Kubinyi Pétert, Rhédey Lajost, Latinovics Jánost, Genersich Jánost, Kiszely Benedeket, Eggenbergert, Kindt Mátyást, Horváth Istvánt, Millert, Haliczky Andrást, a kik több ízben, nagyobb számban küldték be ajánlékaikat.

A Protocolum Patriophilorum szerint az 1808 év folyamán a következő tárgyak érkeztek be a könyvtárba: 422 különféle nyomtatvány, 123 kézirat, iromány, levél, 159 metszet, 69 régi pénz, sok ásvány, kövület, csiga, mindenféle régiség, fegyver, pohár, csupor, szobor, elefántesont, borostyán, óra, ruha, tál, dob, tojás, egy marék bánáti rizs stb.

Csak a köteles példányok száma nem növekedett. A nyomdajelölés hideg közönyét, önzését nem volt képes semmi legyőzni. Schickmayert pl. Bisztriczey József helytartótanácsi titkár ismételten rá akarta bírni, hogy lapját a Széchényi-országos-könyvtárnak megküldje; előadta neki, hogy a könyvtár megalapítása óta éppen e célra egy példánnyal többet tartozik a helytartótanácsához beküldeni; sed — írja Millernek 1808 január

¹ Miller levelezése VII. 102.

² U. ott. 71.

14-én — aethiopem lavi; nem marad egyéb hátra, mint ő fen-
sége a nádor által hatni reá, hogy kötelezettségének eleget tegyen.¹

Sőt néha még abban az esetben sem jutott el a nyomda-
termék a könyvtárba, ha a nyomda megtette is a magáét. Így pl.
Diószegi Sámuel Magyar fűvészkönyvét a nyomdász még azon a
héten, a mikor a munka a sajtó alól kikerült, több példányban
beküldötte a cenzorhoz, hogy ezek közül egyet a Széchényi-
országos-könyvtárba juttasson. Ennek daczára a könyv az 1808
év elején még mindig nem volt meg itt, úgy hogy a szerző kény-
telen volt maga beküldeni.²

Miller végre a nádorhoz fordul a nyomdászok mulasz-
tásai ellen. 1808 december 3-án felterjesztést intéz József
főherceg nádorhoz, a melyben előadja, hogy daczára az 1804 és
1807 évi legfelsőbb intézkedéseknek, a köteles példányok nem
érkeznek be pontosan a könyvtárhoz. A második rendelet pl.
világosan kimondja, hogy az ujságok szintén beküldendők. És mégis,
sem a latin, sem a német pozsonyi ujságok szerkesztői nem
tartják be a rendeletet, holott a magyar ujságok kiadói Kultsár
István és Décsi Sámuel, bár ez utóbbi nem is lakik az országban,
hűségesen küldözgetik lapjaikat. Sok fontos ok szól a mellett,
hogy a könyvtárban a hírlapok is megőriztessenek és a kiadók
valóban minden nagyobb megterheltetés nélkül eleget tehetnének
a törvény kívánalmának. De ettől eltekintve, szégyenletes dolog,
hogy míg a lapok minden kocsmában és kávéházban kaphatók,
addig az országos könyvtárban hasztalan keresi azokat a közön-
ség. Kötelességéhez híven azon kérelemmel járul tehát a nádor elé,
intézkedjék, hívják fel a hatóságok a lapok kiadóit, hogy az ujsá-
gokat hetenkint pontosan beküldjék a könyvtárnak, az intézet
költségén.³

Egyszersmind, nagyobb biztonság okáért, Széchényinek is
elpanaszolja, hogy a pozsonyi könyvkereskedők, nem hajtva a
királyi rendeletekre, semmit sem akarnak ingyen beküldeni a
könyvtárnak; kéri ennél fogva, szerezzen egy példányt a könyvtár
részére azokból a nyomtatványokból, a melyek az országgyűlés
alatt Pozsonyban napvilágot látnak. Ugyanezen alkalommal, elküld-

¹ Miller levelezése VII. 4.

² U. ott VII. 7.

³ Múzeumi igazgatóság irattára. A. 1808. Nr. 32.

vén a grófnak, nehogy esetleg már meglevő munkákat is megvásároljon, az ápril, május, június havi gyarapodás kimutatását, több a könyvtárral és a Múzeummal összefüggésben levő kérdésről, terrvől, küld neki tudósítást.

Mindenek előtt jelzi, hogy a jövőben is minden negyedévben pontosan meg fogja küldeni a kimutatást; annál is inkább, mert a nádor megkívánja, hogy neki minden egyes ajándékot bemutassanak, és ha valamiről azt gondolja, hogy érdemes a közönség tudomására hozni, azt sajátkezűleg feljegyzi és a budai ujságban közzététeti.

A negyedévi kimutatásban feltüntetett pénzadományokból láthatja a gróf, hogy ő főleg a könyvtár fennállását biztosító alap előteremtésén fáradozik. A mit eddig összegyűjtött, az tisztán a könyvtár céljaira szolgál. Ő vitte keresztül, hogy Pruzsinszky András az irodai költségekre 1000 frtot tett le; hogy Késmárk városa a könyvtári tisztviselők fizetésére 1000 frtot, Ittebei Kiss Antal 6680, Doloviczenyi Sándor 300 frtot adott, Buda városa pedig 4000, Fehérvár 1000, Szabadka 1000, Kassa 1000, Szeged 3000 forintot fog legközelebb adni. A könyvtár tehát csak ő általa 18980 forinthez jutott. Ehhez járul az a 600 forint is, a mit a zsámbéki jobbágyokon kell meg venni. Rhédey Lajos szintén úgy nyilatkozott, hogy 1000 forintot tesz le, de eddig még nem váltotta be ígését. Ebben a gróf tehetne legtöbbet, ha t. i. Rhédeyt rávinné, hogy alapítványát ne általában a múzeumi tisztviselők, hanem kizárólag a könyvtári alkalmazottak javára tegye. Számba veendő az az 1750 forint is, a mit az egyetemi alaphól nyernek a könyvtár tisztviselői, de a mit felsőbb rendeletre november elsejétől az országos pénztár fog felvenni, hogy a jövőben úgy a tisztviselői fizetések, mint egyéb kiadások itt fizetessenek ki, a nádor utalványozására. A nádor megígérte, hogy kieszközli ő felségénél ezen összegnek királyi diplomával történő biztosítását is.

Igy tehát rövid időn belül az országos pénztárral szemben fogja a gróf gyakorolhatni kinevezési jogát, a mit eddig sokan kétségbe vontak, utalva arra, hogy a tisztviselők kincstári pénzből nyerik fizetésüket. Akkor legalább az egyetem hittudományi karának tanárai is el fognak hallgatni, a kik nem elégedve meg a két órai előadásért járó 1500 frttal, azon jajgatnak,

hogyan fizetésük azért nem emeltetik, mert a könyvtári tisztviselőkre költik el a pénzt; megfélelkezvén arról, hogy a gróf, Széchényi György óriási alapítványaiból nemcsak kérhette, de joggal meg is kívánhatta ezen csekély hozzájárulást, azok után, ha miket ő hihetetlen bőkezűséggel létrehozott.

Reményli különben, hogy nemsokára össze tud hozni annyi pénzt, ami elég lesz a tisztviselők fizetésére, a mit a nádor a következőképen állapított meg. A könyvtárőr kap 1200 forintot, az írnok (scriptor) 800, az első íródeák (amanuensis) 500, a második 400, a szolga 300, a háziszolga 156 frtot és ruhát. Ezen módon lesz a gróf kinevezési joga is megerősítve, a könyvtárőr, az I. íródeák és a szolga állására.

Most már nem lesz más hátra, mint a külföldi magyar vonatkozású munkák megszerzésére és a könyvek bekötésére a szükséges alapról gondoskodni. Ez iránt azonban nem aggódik, hiszen nem egyszer olvasta már a külföldi lapokban is, hogy a grófnak megvan erre vonatkozólag a maga nagylelkű terve.

Nagy mértékben gyarapszik az ásványgyűjtemény is; a nádor elrendelte, hogy kellő számú szekrényeket készíttessen a gyűjtemény elhelyezésére. Egy elég tágas szobát félig megtöltenek már az ásványok. A természetrajzi tár őrének kinevezését azonban csak akkorra tervezi, ha a könyvtár teljesen megerősödött.

A földabroszok, képek, czímerek katalogusa már elkészült, csak itt-ott szándékozik néhány történelmi jegyzetet beszúrni; az előző megírását talán Schedius tanárra kellene bízni. A nyomtatványok katalogusa III. pótkötetéhez is szorgalmasan gyűjtik az anyagot. Egy évig azonban kellene még várni a kiadással. A nádor abban a véleményben van, hogy a kéziratcatalogust sem kellene elhamarkodni. Várni kellene vele addig, míg a kéziratgyűjtemény valamely alkalmasabb helyen lesz felállítható.

Végül felemlíti, hogy a minap Hartleben könyvkereskedő elhozta hozzá Ransanus 1558-iki bécsi kiadását, egy kéziratot, mely I. Ferdinánd utasításait tartalmazta 1552-ből az erdélyi királyi biztosok részére, és Takács Ambrus Jus publicumát kéziratban. Mindezért 50 frtot kíván. Ő arra kérte, tartsa a dolgot függőben addig, míg ajánlatáról értesíti a grófot.¹

¹ Millernek 1808 szeptember 9-én kelt levele. Széchényi levéltár I. kötet 9. szám, III. csomag, 56. szám.

Széchényi válaszában meleg szavakban mond köszönetet Millernek a könyvtár érdekében kifejtett fáradhatlan buzgalmaért, a melyről nemcsak a küldött jelentés, hanem a könyvtár céljaira gyűjtött 18980 forint is bizonyóságot tesz. Elismeréssel veszi tudomásul azon igyekezetét is, hogy a felség által neki és utódainak engedélyezett kinevezési jogot megvédelmezi. Bár megvan róla győződve, hogy ezt senkinek nem áll szándékában megsérteni, mégis a jövőre is figyelmébe ajánlja.

A külföldön megjelent magyar vonatkozású munkák megszerzésére egyelőre nem tart szükségesnek külön alapot, miután ezeket vagy megküldik neki a kiadók, vagy ha nem, ő megveszi azokat tőlük. Az országban megjelent munkákat pedig tartoznak a nyomdák a királyi rendeletek értelmében a könyvtárnak megküldeni, a mit ha elmulasztanak, törvényes úton is lehet őket kényszeríteni erre.

A kéziratkatalogust illetőleg ő fensége parancsaihoz kell alkalmazkodni. A Hartleben által felajánlott munkák megvásárlására az 50 frtot ezennel utalványozza. Ugy szintén gondoskodott arról is, hogy a könyvtár megkapja Landerertől az országgyűlésre vonatkozó nyomtatványokat.¹

Miller még az 1808. év tavaszán kísérletet tett, hogy a felhalmozódott teendők végzéséhez, a múzeumi alap megterhelése nélkül, egy új munkaerőt szerezzen.

Verhovác Miksa zágrábi püspök ugyanis ez időtájtban bizonyos iratokat másoltatott a könyvtárban. Miller ezt használta fel alkalmul arra, hogy megkérje, hozza javaslatba káptalanánál egy a Széchényi-országos-könyvtárban alkalmazandó íródeák fizetésére szolgáló bizonyos összeg megajánlását. A püspök azonban azt válaszolta, hogy a jelen körülmények közt, a mikor a Múzeum céljaira is adnak, s a mikor a kanonoki jövedelmek nem haladják meg az 1200—1800 forintot, nem tartja célszerűnek a dolgot szóba hozni, nehogy egyszer s mindenkorra veszélyeztesse az eredményt.²

Midőn a nyáron át még érezhetőbb lett az eddigi erők elégtelensége, Miller október 21-én felterjesztést intézett a nádorhoz, a melyben hivatkozván arra, hogy ő és a két melléje adott ember

¹ Miller levelezése VIII. 9.

² U. ott. VII. 36.

nem képes többé elvégezni a naplózással, a lemásolás végett átengedett kéziratok és oklevelek leírásával, a látogatók fogadásával járó teendőket, azzal a kéréssel fordul ő fenségéhez, hogy Haliczky Andrásnak, a pesti egyetemen a német irodalom tanárának fiát, Antalt, a ki jeles eredménnyel végezte el bölcsészeti és jogi tanulmányait, a magyar, német, tót nyelvet tökéletesen, a francia, olasz és angolt elég jól bírja, szép és gyors írása van, a régi okleveleket folyékonyan olvassa, nevezze ki a könyvtárhoz, miután a fizetési alap is megbírja ezt; Pavonics szolgának pedig, a ki nem képes 250 forintból megélni, emelje fel fizetését évi 50 forinttal.¹

A nádor elfogadta Miller javaslatát és október 25-én kelt leiratával »a Múzeum harmadik hivatalnokának«, évi 400 frt fizetéssel kinevezte Haliczky Antalt, Pavonicsnak pedig évi 50 forintnyi segílyt állapított meg.²

Kevéssel utóbb ismét kéréssel járul Miller a nádor elé — ez úttal a saját érdekében.

1808 december 27-én jelentést tevén a nádornak a beérkezett újabb adományokról, dicsekszik, hogy gróf Hunyadytól is kieszközölt 4000 forintot a tisztviselők fizetésére, és reményli, miszerint néhány hét leforgása alatt újabb 20.000 forintot kap e czélra. Már többet is szerzett volna, úgymond, ha valami kitüntetésben részesül. Ennek hiánya azonban nem csekély mértékben gátolja igyekezeteit, sőt magának az intézetnek a dicsőségét is. Polgártársainak ugyanis velükszületett tulajdonságuk, hogy csak az olyan ember rábeszélésének engednek, a ki különféle czímekkel bír és ezáltal már bizonyos tekintéllyel rendelkezik. Soha e miatt nem alkalmatlankodott az udvarnál, bár már 200 esztendeje, hogy ősei magyar nemességet nyervén, elhagyták Erdélyt és a császári hadseregben oly vitézül küzdöttek, hogy nagyapja, ősapja stb. a török elleni háborúkban estek el, édes testvére a hétéves porosz háborúban lelte halálát, ő pedig különféle állásokban bizonyította be hűségét. Nemsokára élete alkonyához jut és 34 évi szolgálat után minden jutalom nélkül fejezi be életét.³

A nádor azonban nem látta sürgősnek a kitüntetést, még az intézet érdekében sem, és január 12-iki leiratában csak annyit

¹ Múzeumi igazgatóság irattára. A. 1808. Nr. 27.

² Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1808. Nr. 476.

³ U. ott. A. 1809. Nr. 50.

ígért Millernek, hogy ha a Múzeum már létrejött, gondja lesz rá, hogy a megérdemelt jutalom el ne maradjon.¹

Ez alatt a Grassalkovich-féle telek ügye is kellő elintézését nyert. A herczeg a nádor felszólítására kijelentette, hogy hazafias buzgalomtól indítatva s a legfelsőbb helyen kitűzött czélok megvalósítására irányuló készségét ezzel is igazolni óhajtván, a Griff-vendégfogadóhoz tartozó kertrészt átengedi, valamint a hitbizományt is kárpótolni fogja. Ennek megtörténtével a nádor felszólította a helytartótanács felügyelete alatt álló egyetemi alapot, úgyszintén a herczeget, hogy a csereszerződés megkötésére küldjék ki megbízottaikat. A szerződés október 28-án létrejövén, Grassalkovich herczeg az egykori fűvészkertnek a Nemzeti Múzeum czéljaira történő átengedéséről szóló adománylevelet a pozsonyi káptalan átíratában december 3-án bemutatta a nádornak, a ki ezen iratokat 1809 január 3-án azzal a kéréssel terjesztette fel a királyhoz, hogy miután a mult évi országgyűlés VIII. törvény-cikkének megfelelően óhajtandó lenne, hogy az építési munkálatokat még a folyó évben megkezdjék, méltóztassék ezeket legfelsőbb jóváhagyásával mielőbb megerősíteni. A felség erre meghagyta magyar kancelláriájának, hogy a kölcsönös átadáshoz és átvételhez szükséges intézkedéseket meg tegye.²

Miután még több megye és város részéről nem érkezett be az értesítés a Nemzeti Múzeum czéljaira tett ajánlatról, a nádor 1809 márczius 29-én köriratilag felszólította őket, hogy ezt mielőbb küldjék meg. Ha a hallgatásnak a legtöbb esetben talán nem is a hatóságok közönye volt oka, hiszen pl. Szent-György városa azért nem ajánlhatott meg semmit, mert a megelőző évben a tűzvész a legnagyobb nyomorba döntötte a város polgárait, azért az eredmény még mindig messze maradt attól, a mit a közadakozástól várni lehetett. A segélyforintok után megállapított krajezárokból ugyanis távolról sem folyt be annyi, hogy ezen a Nemzeti Múzeumot létesíteni lehetett volna.

Az 1809. év tavaszán Miller, annak előre bocsátása után, hogy a nádor meghagyta neki, miszerint »az országban tündöklő főuraságokat levele által a hazának diszére felállítandó alkotmánynak előmozdítására és megsegéllésére mentől hamarabb

¹ Országos levéltár. Acta Musei. A. 1809. Nr. 50.

² U. ott. Nr. 408.

megkérni el ne mulatná, miután efféle pénzeknek öszveszedése ő császári királyi herczegségének nagy méltósága alatt volna, és talántán felséges nevének megsértődése nélkül mindenik előtt nem is eshetne« több, előkelő embert kért fel, hogy nagylelkű adományával járuljon az intézet alaptőkéjének növeléséhez.

E felhívásoknak, kérelmeknek eredményeként Pest városa 6000 forintot ajánlott meg a tisztviselők fizetésére, 4000-et az építkezésre, Pécs 2000 forintot az előbbi, 1000-et az utóbbi célra, Vinga 1200 frtot a fizetésekre, 1012-öt az épületre; Fejes János hontmegyei ülnök a tisztviselők fizetésére 500 frtot adott, Jekelfalussy József császári és királyi kamarás pedig 8333 forintnyi alapítványt tett le, hogy ennek évi 500 frt kamatait egy a nádor által az intézethez legközelebb kinevezendő második íródeák kapja.¹

A mint egy kis pénz volt együtt, Millernek legsürgősebb dolga volt új állások szervezésére és a fizetésemelésre gondolni.

1809 márczius 10-én, abból az alkalomból, hogy Máhl György hírneves pesti mechanikus késznek nyilatkozott mechanikai táblázatokból álló becses gyűjteményét a Múzeumnak ajándékozni, ha ennek fejében valamely alkalmazást kaphatott volna az intézetnél, a Rhédey Lajos által kilátásba helyezett 10,000 forint kamatait óhajtotta igénybe venni, nagyon melegen javasolván a nádornak, nevezze ki Máhlt évi 600 frt fizetéssel és »curator artefactorum« czímmel. A nádor azonban nem tartotta Máhl ajánlatát elfogadhatónak, azzal az indokolással, hogy az intézet későbbi fejlődése fogja csak megmutatni, kiket kell alkalmazni.²

Ápril közepe táján pedig előbb élőszóval, 27-én írásbeli felterjesztésben is előadja a nádornak, hogy érkezett az ideje a tisztviselők fizetésének megjavítására, mert a nehéz viszonyok közt nem képesek mostani jövedelmeikből megélni. Ő már összegyűjtött 31,813 frtot, és még ugyanennyi lett neki ígérve. Ezen összegnek évi kamatait 1908 frt 46 krajczárra számítván, az ő felsége által a tisztviselői fizetésekre kiutalt 1750 forinttal együtt 3658 forint és 46 krajczár áll e célra rendelkezésre. Arra kéri tehát a nádort, emelje fel Strázsaynak mint lajstromozónak fizetését jeles igyekezeteinek jutalmául 600 forintra. Az első író-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1809. Nr. 733.

² U. ott. Nr. 386.

deák fizetésére is lenne 500 frt; erre az állásra a tehetséges és szorgalmas Haliczkyt óhajtaná előléptetni, kinek helyére második íródeáknak 400 frt fizetéssel egy alkalmas egyént kellene kinevezni. A könyvtári szolga 300 frtot kapna. A házi szolgát Fischer Flóriánt, míg Eszterházy József gróf Budán lakott, ő fizette, a mióta azonban a kancelláriához ment, részint Kubinyi Péter, részint pedig ő (Miller) tartotta el. Ez 250 forintot és ruhát kaphatna. A mi őt magát illeti, teljesen a nádor jószágára bízta sorsát. Ő már abban a korban van, a mikor nem remélhet semmit és végső napjaira kell gondolnia. A napról-napra növekvő drágaság azonban valósággal kényszeríti őt arra, hogy kérje a nádort, legyen tekintettel 33 évi szolgálatára, csekély fizetésére, mely sem a végzett munkával, sem állásával — érdemeiről nem is szólva — nem áll arányban, és azt az 500 forintot, a mit eddig Strázsay a pénztárból kapott, juttassa neki. Mindenki tudja, hogy az eddig élvezett 1000 forintból, a melynek fele elment fűtésre és világításra, nem tudott megélni, és magánvagyonát volt kénytelen költeni. Növelje ez által is a fizetési alap gyarapítására irányított buzgalmát, hogy a természetrajzi tár örét szintén ki lehessen rövid időn belül tisztességes javadalmazással nevezni.¹

József nádor, örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy a tisztviselők, anyagi helyzetén javítson. Május 8-án kelt leiratában, Miller javaslata alapján, akként állapította meg a fizetéseket, hogy a jövőben Miller 1500, az irnok vagy lajstromozó 600, az első íródeák 500, a könyvtári szolga 300, a háziszolga 250 forintot kapjon. A természetrajzi tár örének és a második íródeáknak kinevezését későbbi időkre halasztotta.²

Azonban Miller nem akart belenyugodni a halasztásba. Május 16-án jelenti a nádornak, hogy az egyetemi könyvtár igazgatója, Schönvisner apát, tegnap átadta neki Kutscherfeldi Kutsera Jánosnak folyamodványát a második íródeáki állásra a Múzeumnál azon kérelemmel, terjeszsze fel pártfogoltját a nádorhoz. Ő maga is oly jeles képzettségű, a nyelvekben és a régiségtudományban oly jártas ifjút ismert fel benne, a kiről bátran el meri mondani, hogy a Múzeumnak hasznos tagja lesz. Most főként nagy szükség

¹ Fogalmazvány a múzeumi igazgatóság irattárában. A. 1809. Nr. 27.

² Országos levéltár. Acta Musaei A. 1809. Nr. 1122. Igazgatósági irattár. A. 1809. Nr. 33.

Josephine Batthyány

lenne rá, miután az intézetet annyi olvasó és idegen látogató keresi fel, hogy az egész személyzet kénytelen hivatalos teendőinek elhanyagolásával ezek kalauzolásával foglalkozni. Kívánatosná teszi a kinevezést azon körülmény is, hogy Strázsay már régebben betegeskedik és az orvosok véleménye szerint még jó ideig nem hagyhatja el ágyát. A fizetési alap is elég jól áll, mert 820 forint felesleg mutatkozik. Mindez indokolta teszi, hogy ő is egyesítse kérelmét Schönvisner apátéval, Kutsera kinevezését illetőleg.

A nádort azonban nem tudta meggyőzni a személyzetszaporítás sürgős voltáról, mert május 18-án azt válaszolta Millernek, hogy a második íródeák kinevezésére vonatkozólag majd annak idején intézkedni fog.¹

Nem volt több szerencséje Millernek azzal a még ápril 7-én a nádor elé terjesztett kérelmével sem, hogy engedje meg őfensége, miszerint a Múzeum, a melynek fennállása törvényileg biztosítva van, hivatalos levelezéseiben saját pecsétjét használhassa. A nádor ezt is elhalasztandónak vélte akkorra, a mikor az intézet már szervezve lesz.²

Ellenben midőn arra kérte Miller, hogy az előcsarnok egy részét a régiségtárgyak elhelyezésére szolgáló helyiséggé és levéltárrá alakíttathassa át, minden nehézség nélkül engedélyezte a költségvetésileg előirányzott 873 frt 5 krajczár kifizetését.³

Az 1809. év tavaszán kitört negyedik francia háború szerencsétlen eseményei, nemcsak nagy mértékben bénítólag hatottak az egész intézet életére, hanem újólag menekülésre kényszerítették a könyvtárt.

Midőn ugyanis Károly főherceg Eckmühlnél, majd Ebersbergnél vereséget szenvedett, Bécs május 13-án ismét megnyitotta kapuit az ellenség előtt, sőt az előrenyomuló francziák egyik hadosztálya Magyar- és Horvátország határain is áttört. Ámbár május 21. és 22-én a legnagyobb elkeseredettséggel megvívott asperni ütközet után hat heti fegyverszünet állott be az ellenséges hadak között, a nádor május 31-én utasította Millert, hogy a becsesebb kéziratokat, valamint a többi drágaságokat és ritkaságokat szedje össze és rakassa ládába. Miller 24 ládát töltött meg ezekkel.

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1809. Nr. 1519.

² U. ott. Nr. 733.

³ U. ott. Nr. 1404. 1519.

De nem tudta mi történjék a ládákkal? Kap-e pénzt az elszállításra? Hajón vagy szekéren történik-e a szállítás? Hová akarja a nádor a ládákat szállíttatni? Nehogy tehát az ellenség esetleg korábban jöjjön be az országba, mint e kincsek biztonságba helyezettek, június 7-én a következő javaslatot terjeszti a nádor elé.

Ha ő fensége jónak látja, ő az 1805-ki rendelkezés szerint fog eljárni, a mikor 6000 forint lett kiutalványozva, a miből a szállítás költségeit, a három katonaoír díjait, a saját 6 és a szolgálta 2 forintnyiapidíját fedezte, a felesleggel pedig az országos pénztárnak beszámolt. Bár most nagyobb a drágaság, rajta lesz, hogy ez összeg elég legyen. Csak az szükséges, hogy idején elő legyen készítve minden, s a veszedelem hírére azonnal útra kelhessen, nehogy akkor kelljen kapkodnia, a mikor úgy is a legnagyobb zavar uralkodik mindenütt. Jelzi egyuttal, hogy a fedett hajók már mind le vannak foglalva; nyitott bárkában pedig senki sem utazhatik egészségének veszedelme nélkül, eltekintve attól, hogy a Múzeum dolgait sem lehet esőnek, viharoknak kitenni. A menekülés esetére, úgy mint 1805-ben is történt, szükséges lenne a tisztviselők fizetését egy negyedévre előre kiutalni.

Saját igazolására jelenti azt is, hogy a nádor által a Múzeumnak ajándékozott tárgyak még nem érkeztek meg. És minekutánna Széchényi gróf kiadta az éremgyűjtemény katalógusát, mielőtt magát a gyűjteményt a kellő alakítások mellett átadta volna az intézetnek, és miután általános a vélemény, hogy éremgyűjteményét is oda ajándékozta az országnak, azt bátorodik ajánlani a nádornak, hogy talán jó lenne valami írást kérni Széchényitől a gyűjteményt illetőleg.

A nádor, daczára annak, hogy emésztő gond, izgalom és fáradság közt kellett szerveznie Győrött a felkelő nemesi hadat, időt talált arra, hogy Millernek válaszoljon. Június 10-én elrendeli, hogy ha ennek szüksége bekövetkezik, a már ládába csomagolt múzeumi tárgyak Temesvárra szállíttassanak, Millernek, vagy a lajstromozónak és egy szolgának kíséretében; a többiek maradjanak Pesten a könyvtár őrizetére. Intézkedik az iránt is, hogy Miller a múzeumi alapból a felmerülő költségekre, számadás kötelezettsége mellett, 6000 forintot kapjon, úgyszintén, hogy ha a pénztárt el kellene Budáról szállítani, a tisztviselőknek egy negyedévi fizetésüket előre kiutalják. Utasította továbbá Millert,

hogy kihez forduljon ajándékainak átvétele czéljából és gondoskodják az iránt is, hogy Széchenyi — az ő igazolására — irásbelileg nyilatkoztassa ki, miszerint az országnak ajándékozott éremgyűjteményt még nem adta át.¹

Négy napra rá megvitatott a győri ütközet, mely a magyar felkelő sereg rendetlen visszavonulásával végződött. Midőn Budán arról értesültek, hogy a győzelmes francziák Győrt is megszállták, június 16-án Ürményi József országbíró — a kit a nádor távolléte idejére helyettesül rendelt — meghagyta Millernek, hogy a múzeumi tárgyakkal keljen útra. Mire Miller felvevén a 6000 forintot, 900 rajnai forinton 9 parasztszekeret fogadott és 17-én megindult Temesvár felé.

22-én érkeztek meg Aradra, ahol a csanádi püspökkel és a temesi alispánnal találkoztak, a kiktől Miller azt a kellemetlen hirt hallotta, hogy Temesvárt előzönlötték a különféle menekülők, és ott sem lakást, sem a ládák elhelyezésére alkalmas helyet nem fognak találni; azt ajánlották tehát neki, menjen inkább máshová. Miután Nagyváradtól csak 12 mértföldnyire volt, legzélszerűbbnek látta ide menni. Azonnal írt Rhédey Lajos grófnak, Bihar vármegye adminisztrátorának és másnap megindult Nagyvárad felé. Midőn 25-én reggel ide megérkezett, Rhédey előzékeny gondoskodásából már mindent készen talált. Őt a káptalani városrészben szállásolták el, a ládákat pedig a nádor ezüstművel együtt a megyei levéltárban helyezték el tüzmentesen.

Miller megérkezése után negyednapra ideglázba esett és közel két hónapon keresztül volt kénytelen az ágyat őrizni. Betegsége hírére felesége is elutazott Pestről, úgy hogy lakása üresen maradt.

Augusztus közepén ő felsége legfelsőbb elhatározásából kifolyólag a helytartótanács elrendelte, hogy a kórházak elégtelenek lévén a beteg katonák befogadására, az összes Pesten lévő középületek a sebesültek számára rendezendők be. Ennek következtében még a tanárokat is kiharancsolták az egyetemi épületben bírt lakásaikból. A papnevelő-intézet is kórházzá alakítottatott át. Sőt hasonló sors várt a könyvtári helyiségekre is.

Augusztus 18-án megjelent a könyvtárban több tiszt kísé-
re-

¹ Országos levéltár. Acta Musei A. 1809. Nr. 156. Igazgatósági irattár A. 1809. Nr. 42.

tében a hadparancsnokság kiküldötte, hogy szemlét tartson a helyiségekben. Strázsay azonnal jelentést tett erről az országbírónak, a ki nem tudott mást mondani, mint, hogy bele kell nyugodni a felség akaratába. Strázsay és Haliczky ezen felül azonnal megírták a dolgot Millernek is.

Miller nem helyeselte, hogy Strázsay az országbíróhoz fordult, a mikor a nádor magának tartotta fenn a múzeumi ügyek intézését, és meghagyta a Pesten maradt két tisztviselőnek, hogy késedelem nélkül menjenek el Rajner főherceghez és kérjék ki támogatását.

Egyidejűleg maga is jelentést tett az esetről a nádornak. Abba, hogy az ő lakását lefoglalja a katonaság, még csak bele tudott volna valahogyan nyugodni. De mi történik a gyűjteményekkel, a sok ásványnyal, az 10.000 kötet könyvvel, a butorzattal, ha az összes helyiségeket át kell engedni a sebesülteknek? Ha nem vész is el minden, mégis sok kár esik a tárgyakban. Az olvasóteremben és a természetrajzi gyűjtemények szobájában a falak vászonnal vannak bevonva. Eltekintve attól, hogy tűzvésztől is tartani lehet, a szobák meg fognak telni férgekkel és a vászon mögött kifejlődő penész könnyen ragályos betegséget fog terjeszteni, nem szólva arról, hogy a betegek váladékai nagy mértékben fogják veszélyeztetni a közegészséget oly épületben, a hol nemcsak a tisztviselők, de a látogatók is naponta megfordulnak. A könyvtárterem pedig azért sem alakítható át betegszobává, mert nincs benne kályha, és mert oly állapotban van, hogy az építészek véleménye szerint könnyen összedőlhet.¹

József nádor, a mint Miller levelét megkapta, felkérte Ürményi országbíró, hogy a katonák elhelyezkedése ellen forduljon Alvinczy főhadvezérhez. A minnek meg is lett az óhajtott eredménye, mert a Múzeum megszabadult a hivatlan vendégektől.²

A nyár folyamán, míg a háborús világ tartott, úgyszólván alig fordult meg valaki a könyvtárban. Strázsay és Haliczky azonban pontosan betartották a hivatalos órákat — főleg ha a nádor Pesten tartózkodott.³ Midőn azonban november második felében beköszöntött a hideg időjárás, a könyvtár tisztviselői kénytelenek voltak a munkát beszüntetni, mert nem volt fűtőanyaguk. Strázsay elment ugyan az egyetem rektorához és felkérte, utalványozza ki

¹ Országos levéltár. Acta Musei. A. 1809. Nr. 1435.

² A. 1809. Nr. 2358.

³ Miller levelezése. IX. 82.

részükre az egyetem terhére az utóbbi években élvezett famennyiséget, azonban a rektor azt válaszolta neki, hogy őt nem utasította ily értelemben a helytartótanács, enélkül pedig nem tehet eleget kívánságának.¹ Most tehát a fagyoskodó könyvtáriak ismét a nádorhoz fordultak kérelmükkel, a ki azután utasította a helytartótanácsot, hogy az előbbeni évek gyakorlatához híven utalványozzon ki a könyvtár részére négy öl fát.²

A mikor a hadakozó felek 1809 október 14-én Bécsben megkötötték a békét, mi sem állotta útját, hogy Miller a magával vitt tárgyakkal együtt Pestre visszatérjen. Miután Miller nem mozgott, a nádor november 21-én rendeletet küldött neki a Múzeum tulajdonát képező kincsek mielőbbi gondos visszaszállítására. Deczember 3-án pedig újból megsürgette a visszatérést.

Miller mindjárt az első parancsra kocsi után nézett. Oly rosszak voltak azonban az őszi esőzések következtében az utak, hogy senki sem akart vállalkozni a fuvarra.³ Hogy mégis eleget tegyen a nádor rendeletének, tájékozódást óhajtván szerezni magának, Budaházy szolgabíró kíséretében a legkevésbé rossz úton elindult Bárándra. Ezt az utat, néha négy, gyakran nyolcz váltott lóval, 3 nap alatt tette meg. Miután Karczag felé sem volt szerencsésebb, visszatért, és nehogy a ládába csomagolt kéziratok és egyéb drágaságok esetleg a megsemmisülés veszélyének legyenek kitéve, deczember 30-án arra kérte a nádort, hogy hazautazását akkorra halaszthassa, a mikor a fagy beálltával az utak járhatókká válnak.⁴

A mint a hidegebb idő beköszöntött, Miller 1810 január 18-án a gondjaira bízott tárgyakkal útra kelt. Az első állomásra, Keresztesre, a hová máskor 2 óra alatt jut el az utas, most reggel 8 órakor indulván, csak délután 5-re tudtak nagy keservesen elvergődni, és most is csak úgy, hogy 3 szekérnek eltört a kereke. Másnap hasonló bajokkal küzködve, Petérdig értek. Harmadnap Ujfalura. A feneketlen sárban az egyik kocsinak ismét tönkre ment a kereke, Miller szekere pedig feldőlt, összetört. úgy, hogy ő

¹ Miller levelezése. IX. 107.

² U. ott. 116.

³ Haliczky november 27-én azt írja Millernek, hogy az utak annyira járhatatlanok, miszerint egy birtokos úr teljes 14 napig utazott Egerből Pestre.

⁴ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1810. Nr. 143.

kieviczkélvén a sárból, vagy két óra hosszán gyalog volt kénytelen útját folytatni, míg falura talált, a honnan embereket küldhetett kocsijának és a rajta lévő ládáknak elvontatására. Midőn az éj folyamán még az egyik ló is összeesett, a fuvarosok lerakták szekereikről a ládákat és megszöktek. Az ekként cserben hagyott Miller, ott maradván a ládák őrizetére magával vitt katonákkal együtt Ujfaluban, küldöncz útján értesítette Bihar vármegye adminisztrátorát a történetekről, a ki haladéktalanul intézkedett, hogy a hány láda van, annyi kocsi szállítsa vissza a Múzeum kincseit teljesen díjtalanul Váradra. Millert pedig gróf Haller Ferencz kanonok fogata vitte vissza, miután 10 napon keresztül szenvedett az éhségtől, hidegtől stb. Miller azonnal jelentést tett a nádornak az utazás megghiusulásáról, nehogy hanyagságnak tudja be hosszas távolmaradását. Egyszersmind értesítette a nádort, hogy a mint kocsiját kijavítják, ismét útra kel.¹

Végre márczius 4-én, 17 napi viszontagságos utazás után szerencsésen megérkezett Miller a gondjaira bízott tárgyakkal együtt Pestre. Bemutatott számadása szerint az összes költségek 6002 frt és 45 krajczárt tettek.²

Miller nem jött vissza üres kézzel Nagyváradról. Eltekintve attól, hogy ő maga is lemásolt 3 vaskos kötetre való oklevelet, több becses szerzeményt is hozott a könyvtár részére. Így pl. keresztülvitte a nádornál, hogy a nagyváradiai akadémiai könyvtárban lévő azon nyomtatványok, a melyeket a tanárok nem szoktak használni és a melyeket ő az igazgatóval egyetértve kiválogatott, mint olyanokat, a melyek a Széchenyi-országos-könyvtárban hiányoznak, ez utóbbi másodpéldányaival becseréltessenek.

Ugyancsak váradi tartózkodása alatt vásárolta meg a Tertina-könyvtár egy részét is.

Tertina Mihály nagyváradiai tanár gyűjteményét Tokody György tankerületi igazgató még április 7-én felajánlotta vételre, és arra kérte Millert, hasson oda Széchenyinnél, hogy küldjön ki valakit a könyvek megtekintésére. Miller azt válaszolta ekkor Tokodynak, hogy a kiküldés nem tartozik Széchenyire, aki igaz ugyan, hogy sok kéziratot, nyomtatványt és igen gazdag éremgyűjteményt ajándékozott az országnak, de egy fillérnyi alapítványt sem tett

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1810. Nr. 411.

² U. ott. Nr. 586.

az intézet javára. Csupán arra nézve van némi remény, hogy akkora összeget fog hagyományozni, a mennyi a külföldi magyar vonatkozású munkák megvásárlására és bekötötetésére szükséges. A gróf csak azt ígérte meg, hogy ki fogja adni még életében a katalógusokat, nehogy az erre vonatkozó törvény hiába viselje nevét. A könyvtár főleg magánadományok révén gyarapszik. E mellett természetesen a gróf is bőkezűen vásárolja a könyveket, a nélkül azonban, hogy a könyvtár vezetésébe beleszólása lenne. Ebben a háborús időben biztosra veszi, hogy nem fog a Tertina-gyűjtemény megszerzésére vállalkozni. Az országos-könyvtárnak pedig semmiféle pénzalapja nincs, hanem minden kiadását az országos pénztár fedezi, a nádor jóakaratóból. A mint tehát a nádorra tartozik a tisztviselők kinevezése és a legfőbb vezetés, úgy ebben az ügyben is hozzá kell folyamodni, a ki éppen nem fukarkodik a pénzzel, ha az intézet gyarapodásáról van szó. Forduljon tehát egyenesen a nádorhoz, írja meg, hogy az egész könyvtár 2000 forintért eladó, hogy ennyi és ennyi kötetből áll, hogy 68 olyan munka van köztük, a melyek a Széchényi-katalógusban nem szerepelnek, és ő majd intézkedni fog.¹

Miller most személyesen nézte át a gyűjteményt és 1016 db. kéziratot és nyomtatványt választott ki és vásárolt meg a Széchényi-országos-könyvtár részére, a nádor által erre a célra kiutalt 150 forintért.²

Annál örvedetesebbek voltak Miller ezen szerzeményei, mert a súlyos áldozatokat követelő áldatlan viszonyok közepette, az 1809. év gyarapodásában — az előbbi évek szaporulatához viszonyítva — bizonyos visszaesést tapasztalunk. Mindössze 346 darab nyomtatványt és kéziratot ajándékozott a könyvtárnak 33 egyén, a régi pénzeken, ásványokon, képeken, kagylókon, pecséteken, úrnákon, márványtöredékeken kívül. Igen jelentékeny és becses ajándékkal gazdagította azonban az intézetet József nádor, a ki néhány régipénzen, nyomtatványon felül 2478 darabból álló és 20.000 forintra becsült ásványgyűjteményét engedte át a Múzeumnak. Még ő nála is többet adott gróf Szapáry Péter, a ki 10.000 darabból álló és 40.000 forintra becsült ásványgyűjteményét ajánlotta fel az intézet céljaira.

¹ Múzeumi igazgatóság irattára. A. 1809. Nr. 25.

² Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1809. Nr. 2101.

Kipihenvén Miller az utazás fáradalmait, márczius 8-án értesítette Széchényit szerencsés visszaérkezéséről és a könyvtár, valamint az éremgyűjtemény számára magával hozott szerzeményekről. Úgy hallja, úgymond, hogy a grófnál ismét nagyobb számmal vannak összevásárolt nyomtatványok. Ha ezeket kézhez kaphatná, késelelem nélkül hozzá lehetne fogni a katalogus III. pótköteteinek összeállításához. A helytartótanács által leküldött kötelezpéldányok és a többi ajándékozott munkák jegyzéke már betürendbe van szedve és sajtó alá készítve. Egyuttal arra bátorodik kérni, legyen kegyes a könyvtárban közel ezer példányban felhalmozódott kötetlen munkák bekötetéséről gondoskodni. Már három éven keresztül nem kötöttek az ő költségére, miután abban reménykedett, hogy valami más jótévőt talál, a ki kész lesz erre a czélra áldozni. E reményében azonban csalódott és most mégis hozzá kénytelen fordulni, ha nem akarja, hogy a könyvek lönkre menjenek. Végül közli, hogy Pavonics helyére, a ki a királyi táblánál fütővé lett kinevezve, Cseronka András folyamodik a szolgálai állásra. Tudakozódott felöle az egyetemi könyvtár igazgatójánál, a ki úgy nyilatkozott, hogy csakis azért egyezett bele távozásába, mert azt hiszi, hogy a Széchényi-országos-könyvtárnál jobb fizetéshez jut. Ha tehát a grófnak nincsen ellene kifogása, adja beleegyezését kinevezéséhez, hogy őt feleskettesse és fizetését az országos pénztárnál folyósíttassa, minthogy a nádor ő fensége — iránta való kegyességéből — a szolgák feletti intezkedést közvetlenül reá bízta.¹

Széchényi márczius 25-én kelt válaszában örömet fejezvé ki Miller visszaérkezte felett, értesíti, hogy könyvkötési czélokra 300 forintot utalványozott; többet ezuttal nem engednek tennie a nehéz viszonyok. A könyveket április vége felé magával viszi Pestre. A mi az éremgyűjtemény számára Nagyváradról magával hozott régipénzeket illeti, kérnie kell, írja meg minden egyes példánynak az értékét, hogy ezt megtéríthesse neki, mert nem akarja, hogy valaki bármivel is hozzájáruljon a gyűjtemény gyarapításához, mielőtt azt végleg át adta az ország javára. Pestre érkezvén, előterjesztést fog tenni Cseronka kinevezésére a helytartótanácsnál, és érdemei szerint ajánlani fogja őt.²

¹ Múzeumi igazgatóság irattára, A. 1810. Nr. 4.

² Miller levelezése. X. 26.

Miller szorgalmazására a nádor márczius végén végre beleegyezett, hogy a másodiródeák állása betöltsék. Ennélfogva Miller április 1-én a nádorhoz felterjesztést intéz, a melyben 1809. május 16-án tett javaslatának megfelelően második íródeáknak Kutscherfeldi Kutsera Jánost ajánlja kinevezni évi 500 forint fizetéssel, Pavonics helyére pedig szolgának évi 350 frt díjazással Cseronka Andrást. A nádor április 3-án kinevezi Kutserát, Cseronkára vonatkozólag azonban kérdést intéz Millerhez, vajjon micsoda mesterséghez ért, mert szerfelett kívánatosnak tartaná, hogy olyan emberek választassanak a szolgálai állásokra, a kik a foglalkozásukkal rokon vagy kapcsolatos teendőikben járatosak.¹

Miller április 5-én jelenti, hogy Cseronka, a mellett, hogy hűségéről, alkalmas voltáról meg van győződve, beszél tótul, németül, magyarul és latinul, elég jól ír, foglalkozására nézve pedig könyvkötő. Mindezek alapján újból kéri kinevezését. Sőt április 19-én ismét kéri a nádort, méltóztassék kinevezéséhez hozzájárulni, miután nagy szükség lenne már rá az intézetben.² Végre a nádor április 24-én kinevezte Cseronkát, és fizetését április 1-jétől számítva kiutalta.³

Széchényi, a kihez a könyvtári szolga kinevezése az alapítólevél és a királyi engedély értelmében tartozott, és a ki, midőn nála Pavonics lemondását kedvezőtlen egészségi állapotára való hivatkozással bejelentette, ezt azzal a kéréssel vette tudomásul, hogy állásától ne váljék meg, mielőtt helyére mást nem állított,⁴ nem véve tudomásul a reá nézve sérelmes kinevezést, hivatkozással a király által biztosított jogára, június hó 10-én a nádorhoz intézett felterjesztésében Cseronka Andrást a könyvtárszolgai állásra ajánlja és kijelöli. A nádor szintén nem tartja szükségesnek az előzményeket érinteni, és június 23-án egyszerűen értesíti a grófort, hogy Cseronka Andrásnak általa a Nemzeti Múzeum szolgáljává történt kinevezését jóváhagyja, sőt Cseronkát állásába már tényleg be is helyezte.⁵

¹ Múzeumi igazgatóság irattára. A. 1810. Nr. 8.

² Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1810. Nr. 868.

³ Igazgatósági irattár. A. 1810. Nr. 19.

⁴ Múzeumi kézirat. Quart. Lat. 773.

⁵ Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 69. szám.